

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1887—1888.

Vergadering van Donderdag 26 April 1888, 's avonds ten 7½ ure.

Voorzitter, Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER, de vergadering openende, zegt:

Mijne Heeren!

Ik zal de werkzaamheden van dezen avond als naar gewoonte aanvangen met het doen van eenige huishoudelijke mededeelingen betreffende onze Vereeniging.

In de eerste plaats geldt het hier, wat er is voorgevallen met de tweede prijsvraag die in 1886 werd uitgeschreven en welks afloop gij allen ongetwijfeld verlangend zijt te weten. Die prijsvraag toch handelde over eene levensquaestie bij een eventueele verdediging van ons land, namelijk „*de approviandeering der reduit-stelling Amsterdam, hare voorbereiding in tijd van vrede en hare uitvoering in tijd van oorlog.*” De op die prijsvraag in 1887 ingekomen 3 antwoorden zijn in handen gesteld van eene door het Bestuur gekozen Commissie van deskundigen, bestaande uit de heeren J. C. C. den Beer Poortugael, generaal-majoor, mr. A. Beaujon, Hoogleeraar aan de Universiteit te Amsterdam en Directeur van het Statistisch Instituut en F. J. Hinrichs, Majoor-Intendant.

In Februari j.l. ontving het Bestuur het door die Jury over die prijsverhandelingen uitgebrachte uitvoerige en zaakrijke verslag met welks beschouwingen wij ons in hoofdzaak volkomen konden vereenigen en ik zal U thans in weinige woorden iets

omtrent dit verslag en vooral over de conclusie daarvan mededeelen.

De 3 antwoorden waren ingezonden respectievelijk onder de volgende motto's of zinspreuken :

Je maintiendrai,

On en dit facilement trop, etc. en

Wat heb ick menigh vier gestoockt, etc.

en ik zal die evenals de Jury zulks deed, voor het gemak naar de alphabetische volgorde van de eerste letters dier motto's met de nummers I, II en III aanduiden. Zij zijn blijkbaar door de Commissie van beoordeeling met de meeste belangstelling en ernst onderzocht en hunne absolute en betrekkelijke waarde is met groote onpartijdigheid overwogen en vergeleken — een zware arbeid waarvoor ik die heeren hierbij namens de Vereeniging dank zeg.

De Commissie heeft voor een voldoende antwoord den eisch gesteld, dat het zoodanige gegevens behoort te bevatten, dat daarnaar de approviandeering in werkelijkheid zou kunnen plaats hebben.

Met eene verhandeling over het onderwerp, hoe belangwekkend en nuttig ook, zonder meer, meende zij zich niet tevreden te mogen stellen.

Niettemin is rekening gehouden met het gemis aan officiële gegevens, o. a. aan een memorie tot het in staat van verdediging brengen der stelling.

De voorkeur behoort dan ook te worden gegeven aan dat antwoord, dat niet alleen den weg wijst tot de beste voorbereiding en uitvoering, doch ook de approviandeering en de meest rationeele onderstellingen bevat, dáár waar het aan de noodige gegevens ontbreekt.

Op dezen alleszins rationeelen grondslag heeft de Jury haar oordeel gevormd. Zij geeft daarvan rekenschap in verschillende hoofdstukken waarin al de onderdeelen der 3 prijsverhandelingen uitvoerig behandeld en vergeleken worden en komt eindelijk tot de navolgende conclusie :

„De schrijver van prijsverhandeling I heeft het onderwerp „het meest systematisch behandeld. Zijn stuk is goed ingedeeld

„en het laat zich gemakkelijk en aangenaam lezen. Hij heeft het „meest in het oog gehouden dat beknoptheid van het stuk tot „aanbeveling kon strekken. Heeft hij getracht de vraag in een „kort bestek zoo volledig mogelijk te beantwoorden — zoo als uit „het voorgaande zal zijn gebleken, is hij, ofschoon zijn stuk on- „tegenzeggelijk veel goeds bevat, over enkele belangrijke punten „te snel heengegleden en is dus niet geslaagd.

„De schrijvers van II en III hebben blijkbaar het streven „naar beknoptheid geheel opgegeven. Zij vermeden zich met lust „en met voorliefde in eene menigte gegevens van allerlei aard, „II meest op het terrein der intendance, III meest op dat der „statistiek. Hun stukken zijn eerder langdradig dan beknopt.

„De schrijver van II toont scherpzinnigheid en organiseerend „talent. Omtrent de verpleging blijkt hij zeer goede denkbeelden „te hebben, maar hij deelt die niet goed geordend mede, waar- „door de lectuur van zijn omvangrijk doch degelijk manuscript „zeer vermoeiend wordt.

„Het geschrift van III, mede van grooten omvang, is vooral „op statistisch gebied eene voortreffelijke studie, maar ook dat stuk „bevat, zooals hiervoren is vermeld, leemten, welke het niet „voor bekroning vatbaar maken.

„Tot haar leedwezen heeft de Commissie derhalve niet kunnen „besluiten, een der drie antwoorden tot bekroning voor te dragen.

„Zij ontveinst zich echter niet de bezwaren, die aan het geven „van een voldoende antwoord op deze prijsvraag zijn verbonden: „het verzamelen en met oordeel bewerken van een aanzienlijk „materiaal van velerlei statistieken, volledige kennis omtrent de „verpleging en het beheer van troepen en van eene bevolking, „op groote schaal en in buitengewone omstandigheden; organi- „seerend talent voor aanvoer, oplegging en distributie van aan- „zienlijke voorraden; bekendheid met de plaatselijke gesteldheid „van Amsterdam en van de stelling; het hebben van een juist „begrip van oorlogstoestanden en van tijdsbepalingen. Niet gemak- „kelijk zal men dat alles in één persoon vereenigd vinden; in de „werkelijkheid wordt het eene taak voor velen.

„Het heeft aan de Commissie dan ook leed gedaan, dat zij „geen der stukken voor bekroning in aanmerking kon brengen.

„Al is door geen der schrijvers voldaan aan de zware eischen, welke de Commissie genoodzaakt is geweest, te stellen, het neemt niet weg dat elk dezer stukken ontegenzeggelijk zóóveel goeds bevat en dat men in alle te zamen, die elkander op de meeste punten als 't ware aanvullen, zulk een schat van gegevens, aanwijzingen en nuttige wenken aantreft, dat het zeer te betreuren zou wezen, indien al die studie, al dat werk en al die moeite verloren zou gaan, of ongebruikt ter zijde werd gelegd.

„Wanneer de Commissie denkt aan de inspanning, welke het haar heeft gekost om bijv. de 370 blz. van III en de 458 blz. van II, benevens de menigte tabellen door te worstelen, omtrent onderwerpen, welke hoe belangrijk ook, voor lectuur weinig aantrekkelijks bevatten, dan acht zij het niet gewaagd, als haar gevoelen uittespreken, dat die stukken, al zouden zij voor bekroning vatbaar wezen — niet geschikt zijn, om door de Vereeniging te worden uitgegeven. Zij zouden niet worden gelezen.

„Mocht het Bestuur der Vereeniging echter kunnen goedvinden om, met toestemming des schrijvers, de manuscripten aan te bieden aan de Regeering, om door deze ter beschikking te worden gesteld van hen, die nu of later belast zullen worden met de approviandeering van Amsterdam, dan zou, naar de Commissie vermeent, op de meest doeltreffende wijze partij worden getrokken van den verdienstelijken en voorzeker niet licht te tellen arbeid, welke de drie schrijvers hebben geleverd.

„De Commissie maakt daarvan haar voorstel, dat zij verbindt aan de uitspraak, zoo even medegedeeld, daarbijvoegende, dat zij het dan ook billijk en gewenscht acht, dat de belooning, welke niet aan een der schrijvers ten deel is gevallen, aan hen gezamenlijk moge worden verleend, ieder voor een derde. Op die wijze zal ook te gemoet worden gekomen in de kosten, welke de schrijvers hebben gehad.”

Dit M. HH. was het voorstel der Commissie, en in hoofdzaak heeft het Bestuur dezer Vereeniging zich daarmede vereenigd, door namelijk geene bekroning aan één der drie antwoorden toe te kennen, met uitsluiting der beide anderen, maar den uitge-

loofden prijs van f 500 te verdeelen onder de drie nagenoeg even verdienstelijke mededingers. Voorts hebben wij, ten einde de leden der Vereeniging ook van het uitschrijven van deze prijsvraag iets te doen profiteeren, na ook zelve kennis te hebben genomen van de drie antwoorden, na rijp overleg besloten: de verhandeling I, die zich volgens de opinie van de Jury het meest daartoe eigent, op kosten der Vereeniging te doen drukken zoodra de stand der kas het toelaat, terwijl de verhandelingen II en III met toestemming der schrijvers opgelegd zullen worden in het archief der Vereeniging, om aldaar op aanvrago door de leden te kunnen worden geraadpleegd en zodoende nog veel nut te kunnen afwerpen, ook voor hen, die eventueel met de voorbereiding tot verdediging van de stelling Amsterdam zullen worden belast. Het denkbeeld van de Jury om die stukken met het oog op laatstgenoemd doeleinde aan de Regeering aan te bieden, kwam ons minder doelmatig voor. Het consulteren toch van dergelijke manuscripten geschiedt met meer vrijheid en gemak wanneer ze eenvoudig bij onzen Secretaris te bekomen zijn, dan wanneer ze op een officieel bureau berusten, zelfs aangenomen dat de Regeering van zulk eene aanbieding gediend zou zijn.

De door het Bestuur in deze genomen besluiten zijn nu onlangs medegedeeld aan de toen nog onbekende schrijvers (met behulp van de motto's hunner stukken) en zij hebben zich allen volgaarne vereenigd met de gestelde voorwaarden. Bij de daarop gevolgde opening der verzegelde naambiljetten die de manuscripten vergezelden, bleek dat prijsverhandeling n^o. I geschreven is door den kapitein-intendant W. N. Roldanus, n°. II door den kapt.-intend. E. G. Winckel en n°. III door den kapitein van den Generalen Staf A. R. Krayenhoff van de Leur.

Het is mij een aangename taak bij deze gelegenheid aan die schrijvers, alhoewel ze tot mijn leedwezen hier heden avond niet tegenwoordig zijn, een woord van waardeering en hulde toe te brengen voor hunne belangrijke verhandelingen. Ik heb achting voor mannen, die nevens hunne veelvuldige dienstbezigheden, nog lust hebben en tijd weten te vinden voor zulk een omvangrijken arbeid; dit getuigt van grooten ijver en werk-

kracht, en hetgeen zij leverden zal, alhoewel niet zoo volkomen bekroond als zij het wenschten, hun ter eere strekken en niet alleen aan hen, maar nog aan vele anderen ten goede komen.

Voorts M. HH. heb ik U nog mede te deelen de ontvangst van een present-exemplaar eener politieke brochure, getiteld: *Wat nu?* door den heer A. van Assen, waarvoor den schrijver dank is betuigd; en nu zullen wij overgaan tot de ballotage der nieuwvoorgestelde leden. Ik verzoek de heeren Ophorst en Neeteson daartoe met mij het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

Het is mij aangenaam aan de vergadering te kunnen mededeelen, dat de heeren J. C. Jeekel, Luitenant ter Zee 1e klasse en Mr. M. C. Philipse, beiden te 's-Gravenhage; J. T. H. Mingels, 1e Luitenant der Cavalerie te Amersfoort; H. J. van den Broek, Kapitein der Genie, P. Dibbetz, Kapitein der Mariniers, A. E. Gompertz, 2e Luitenant der dd. Schutterij en H. C. Taalman Kip, Kolonel-Intendant, allen te Amsterdam; S. Groenveld, 2e Luitenant Kwartiermeester te Nijmegen en A. C. M. van Moorsel, Officier van Gezondheid 2e klasse te Venloo, met algemeene stemmen tot leden zijn aangenomen; ik bedank de beide heeren, die geholpen hebben bij het openen der stembiljetten, en ik verleen het woord aan den Ritmeester Wüppermann tot het houden zijner ons toegezegde voordracht.

De heer WÜPPERMAN:

Mijne Heeren!

Toen het Bestuur dezer Vereeniging mij eenigen tijd geleden de eer aandeed mij uit te noodigen in den loop van dit leesjaar eene bijdrage te leveren, viel als een daartoe geschikt onderwerp mijne aandacht al dadelijk op onze oefeningen op groote schaal en dat eerste denkbeeld lachte mij nog meer toe, toen ik bij het doorbladeren van den inhoud der verslagen van vorige jaren ontdekte dat dit onderwerp nog nimmer in behandeling was geweest en eerst onlangs bij eene voordracht over het ge-

bruik der genietroepen te velde nit een uitsluitend op deze betrekking hebbend oogpunt is besproken geworden.

Voorwaar dan ook een witte raaf om in eene vereeniging waar ons krijgswezen over een tijdvak van bijna vijf en twintig jaren zoo van alle zijden is beschouwd, de hand te mogen leggen op eene noviteit. Misschien ook eene vingerwijzing dat die oefeningen nog niet algemeen die belangstelling hebben opgewekt, die zij naar mijne overtuiging zoo volkomen verdienen, al moet ook dadelijk worden bedacht dat zij, althans zoo als wij ze onder den naam van „groote manoeuvres” kennen, hier te lande eerst voor een dertiental jaren zijn ingevoerd en er dus in het eerste tijdvak van het bestaan dezer Vereeniging minder aanleiding was om dergelijke oefeningen te bespreken. Met voorzicht bezig ik het woord „minder”, want de bewering dat er *geen* aanleiding toe zou zijn geweest, zou te sterk zijn. Immers vlak over onze grenzen werden bij onze oostelijke naburen die manoeuvres reeds sedert jaren gehouden en het was kort nabij die grenzen dat ik het voordeel had — een voordeel toen voor enkele, thans voor geen enkel Nederlandsch officier meer weggelegd — van eene eerste groote manoeuvre bij te wonen en dat wel van eene Pruisische divisie.

In dien tijd hadden wij onze oefeningen op groote schaal slechts in het kamp van Milligen, zooals, behalve in Pruisen, de andere mogendheden hare troepen uitsluitend oefenden in de kampen van Châlons, Beverloo, Aldershot, Brück, Krasnoé Selo, enz. Wat mij betreft, toen ik na het bijwonen van de genoemde Pruisische manoeuvres voor het eerst een kamp bij Milligen medemaakte, viel mij als gevolg van de nieuwhed het verschil tusschen de oefeningen niet bepaald op.

Toen ik echter twee jaren later op nieuw kampeerde en geen kaart meer noodig had in het mij bekende terrein, toen de uitgegeven onderstellingen en opdrachten zooveel overeenkomst bleken te hebben met die van vroegere jaren dat nagenoeg iedereen wist of althans op goede gronden kon gissen welke de afloop zou wezen, toen eerst werd mij de hooge waarde duidelijk van het brengen der troepen op onbekend terrein en in toestanden, die zoo nabij mogelijk naderen tot die vanden oorlog.

Was het wonder dat diezelfde overtuiging zich allerwege baan brak toen in talrijke Duitsche geschriften kort na den oorlog van 1870 luid en als om strijd werd verkondigd dat op de meest schitterende wijze was aangetoond, hoezeer de manoeuvres den chefs ten goede waren gekomen, wat betreft ontwikkeling van het initiatief en hoe voordeelig zij bleken te zijn voor den soldaat uit het oogpunt van zelfstandigheid en gebruik van het terrein?

Bleven ook nog hier en daar de oefeningskampen bestaan naast en niet tegenover de groote manoeuvres, aan deze laatste werd met recht de eer toegekend van te zijn de sluitsteen van het gebouw der militaire oefeningen. Thans manoeuvreeren alle machten van Europa en de militaire tijdschriften wijden jaarlijks een groot deel van hunnen inhoud aan die belangrijke oefeningen, zoo van de eigen natie als van die der naburen of toonaangevers op militair gebied.

Ook Nederland bleef gelukkig niet achter, al werd daar dat kind met smart gedragen en geboren en al twijfelden jaren lang velen, die het met belangstelling zagen opgroeien, aan zijne levensvatbaarheid en ontwikkeling.

Eere zij aan de mannen, die zich als de vaders van dat kind hunner gedachten mogen beschouwen, aan hen die het in het leven hebben weten te bewaren en die reeds menige bedreiging voor zijn behoud wisten af te wenden, eere aan hen die „oefening” als de eerste voorwaarde beschouwen voor het recht van bestaan van een leger en het daaraan uitgegeven geld als het best besteede van het oorlogsbudget.

Waren uit den aard der zaak, door het vele onbekende dat zij medebrachten, de eerste oefeningen op groote schaal op geheel vreemd terrein en bij veel gemis aan voorbereiding zeker lang geen beeld der werkelijkheid, kwamen daardoor zelfs groote leemten en gebreken te voorschijn, wie, die meermalen daaraan heeft deelgenomen, zal ontkennen dat wij sedert dat begin zeer veel zijn vooruitgegaan. Maar al is dit, zelfs in vergelijking van de eerste jaren in alle opzichten het geval, onverantwoordelijk zou het wezen zelfgenoegzaam met de verkregen uitkomsten tevreden te zijn en niet te streven naar verdere

volmaking, vooral naar meer natuurlijkheid en dus naar een nog sprekender beeld van den werkelijken oorlog. Inderdaad in die richting kan nog veel, zeer veel geschieden.

Sta mij toe, M. H! ten einde de waarheid dezer woorden scherp te doen uitkomen, U in gedachten te voeren op het manoeuvreterrein en met U eene oefening met gecombineerde wapens ter sterkte, zooals die in den regel bij onze najaars-oefeningen optreden, te volgen. Neem vooraf echter mijne verzekering aan dat die manoeuvre in zoo verre een beeld der fantasie is, dat ze bestaat uit eene aaneenschakeling van feiten, welke ik nagenoeg alle bij verschillende oefeningen en verdeeld over meerdere jaren op het terrein heb waargenomen en dat ik stellig overtuigd ben dat geen Nederlandsche troepenmacht, hoe ook samengesteld en door wien ook aangevoerd en geleid bij ééne zelfde manoeuvre zóó zou optreden als ik ze voor U zal laten ageeren. (*)

Eene Noordpartij dan, sterk 4 bataljons infanterie, 2 eskadrons, 2 veldbatterijen en 1 peloton genietroepen heeft in last een uit het Zuiden aanrukkenden vijand ter hoogte van het dorp Rooswijk tegen te houden of althans in afwachting van versterking diens opmarsch te vertragen. Eene Zuidpartij van gelijke sterkte, voorstellende de voorhoedebrigade eener vijandelijke macht moet noordwaarts voortrukken tot het bezetten der stelling Waalerberg-Roswijk.

De commandant der Noordpartij kiest zijne verdedigende stelling van de Kralosche hoogte tot Rooswijk en verdeelt zijne infanterie op de wijze als de bijgevoegde schets aangeeft, dus aanvankelijk met 7 compagnieën in de eerste, 5 compagnieën in de tweede linie en 4 compagnieën in reserve. Van de compagnieën der tweede linie wordt echter voorloopig de 3e van het 1e bataljon vooruitgeschoven tot op ongeveer een kilometer westwaarts van de Wittebrug om zoo noodig tot ondersteuning der cavalerie te dienen. Van deze toch wordt het 2e eskadron bestemd om die brug en de omgelegen huizengroep eenigen tijd vast te houden, terwijl het 1e over de Rooswijksche heide

(*) Zie de bijgevoegde schets.

in zuidelijke richting ter verkenning zal vooruitgaan. Het 2e eskadron plaatst een observatiepost op den Pechheuvel en zendt eene officierspatrouille op den linkeroever van de beek tot verkenning zuidwaarts uit. De gezamenlijke artillerie neemt stelling op de Kralosche hoogte, *het peloton genietroepen blijft bij het reservebataljon*, terwijl de bij den Waalerberg achtergelaten trein door een peloton van dit laatste wordt gedekt.

De brigadecommandant heeft al dadelijk begrepen dat de in te nemen stelling ruim breed is voor zijne troepenmacht, maar hij rekent op de ondoorwaadbaarheid der beek bezuiden Rooswijk en gelast de brug oostwaarts van dat dorp te doen vernielen. Rooswijk en het westwaarts daarvan gelegen hout worden dan ook slechts door 2 compagnieën bezet, de beide andere van het 3de bataljon, ofschoon aanvankelijk daár meer achterwaarts geplaatst, kunnen waarschijnlijk medewerken tot de verdediging van het centrum, waardoor naar omstandigheden de geheele reserve voor die van den rechtervleugel beschikbaar blijft.

Nadat de commandant der Zuidpartij zijne opdracht ontvangen en de kaart geraadpleegd heeft, besluit hij met de hoofdmacht, sterk 3 bataljons op eene compagnie na, 1 peloton cavalerie, 2 veldbatterijen en het peloton genietroepen langs den kunstweg noordwaarts te rukken naar de Wittebrug; eene compagnie en 1 peloton huzaren vormen de rechterflankdekking, een geheel bataljon, zoomede de hoofdmacht der cavalerie (6 pelotons) zullen langs den rechteroever van de Rooswijksche beek voornitrukken.

Tot die indeeling is de brigade-commandant geleid door de volgende redeneering. „Ik denk den vijand zuid- of westwaarts van Rooswijk te vinden. Zal deze geheel of gedeeltelijk stelling nemen op den linkeroever van de Rooswijksche beek? Het bezit van den Pechheuvel, die het geheele zuidwaarts gelegen terrein beheerscht, is voor hem verleidelijk, *maar* daar vlak achter loopt de ondoorwaadbare beek, een mogelijk terugdringen op of afsnijden van het zijwaarts gelegen défilé de Wittebrug is zeer gevaarlijk; intusschen bepaald onmogelijk is deze eerste onderstelling niet.

Of wel, zal de vijand alle overgangen over de beek ver-

nielen en met zijne eerste linie stelling nemen in het hout noordwestwaarts van die brug, zijn linkervleugel aan deze aanleunend.

Ook dat is niet waarschijnlijk om de gevaarlijke nabijheid van den Pechheuvel, maar toch het kan, als zijne artillerie de mijne van de Kralosche hoogte af in bedwang weet te houden. Een derde weg staat aan de tegenpartij open als ze de stelling Kralosche hoogte-Rooswijk bezet en de overgangen over de beek al of niet vernielt. De Pechheuvel is voor mij in elk geval van groot belang, dáár moet ik mijne batterijen op hebben; bovendien op den linkeroever der beek brengt een goede kunstweg mij naar de Wittebrug ongeveer 7 kilometer van mijne verzamelplaats. En dat zegt veel, *immers mijn 3e bataljon heeft daar al ruim zeven, het 4e tien kilometer achter den rug*. Misschien kan ik de Wittebrug overkomen nadat ik door artillerievuur de zuidelijkste stelling onmogelijk heb gemaakt of wel, als die niet bezet is, om westwaarts aanhoudend de achtergelegen stelling te omtrekken en voor het ergste geval, als namelijk de Wittebrug is vernield, houd ik met de hoofdmacht noord-oostwaarts aan en trek boven Rooswijk door de dáár doorwaadbare beek en manoeuvreer den vijand uit zijne positie. Maar hoe ook, een aanzienlijk detachement blijft op den rechteroever noodzakelijk, óf om de tegenpartij — als die op den linker is — in den rug te nemen, óf om mij een overgang over de Wittebrug mogelijk te maken, óf eindelijk om in front en op 's vijands rechtersvleugel te demonstreeren, als ik hem links omga. Een geheel bataljon en het gros der cavalerie moet dat, over de Rooswijksche heide vooruitgaande, doen, verder is een peloton huzaren als spits der hoofdmacht voldoende, terwijl een ander op mijn rechterflank éclaireert, zoo noodig ondersteund door eene compagnie, die dan later noordoostwaarts van den Pechheuvel als bedekking der artillerie kan optreden."

Op *hetzelfde* uur waarop de Noordpartij hare stelling begint in te nemen en haar 2e eskadron de Wittebrug bezet, rukt het eerste op den rechteroever der beek zuidwaarts vooruit, *terwijl de uitgezonden officierspatrouille onder den luitenant A. een halfuur voorsprong heeft*. Tegelijkertijd zijn de spitsen der tegenpartij

reeds tot op ongeveer 4 kilometer zuidwaarts van de Wittebrug aangekomen.

De genomen maatregelen leiden westwaarts allereerst tot eene ontmoeting van het 1e eskadron met de 6 pelotons van de éclaireerende cavalerie der Zuidpartij. Ofschoon het eskadron er in slaagt achter deze eene aanzienlijke macht aan infanterie waar te nemen (het 1e bataljon), belet de heftige vervolging der overmachtige tegenpartij het vaststellen van de juiste sterkte. Kort daarop echter verslapt die heftigheid op het gezicht van de vooruitgeschoven compagnie (3e, 1e) die een paar salvo's afgeeft, waarop het vervolgde eskadron op ongeveer 1000 M. zuidwaarts van de Wittebrug op nieuw front biedt.

Intusschen is de hoofdmacht die, behalve de spits van een peloton cavalerie, 3 compagnieën van het 2e bataljon en 1 veldbatterij in de voorhoede heeft, met die spits tot op ongeveer 300 M. van de brug gekomen, en eerst daár ontstaat door eenige salvo's, afgegeven door gedeelten van het 2e eskadron, de eerste voeling met den verdediger. De voortroep der infanterie blijft vooruitgaan, terwijl op last van den voorhoedecommandant de hem toegedeelde batterij aflegt en links flankenvuur geeft op het juist front biedende 1e eskadron der tegenpartij. Als zich dit dientengevolge westwaarts wil redden, wordt het door de zes pelotons der Zuidpartij in de flank genomen en door den aanwezigen scheidsrechter buiten gevecht gesteld, te meer daar de ondersteuningscompagnie der infanterie op den westwaarts gelegen boschrand terugwijkt.

Zoodra de commandant van het 2e eskadron aan de Wittebrug als gevolg dier beslissing het 1e ziet afstijgen, laat hij — ook met het oog op de zoowel voor- als zijwaarts naderende vijandelijke infanterie — opzitten en verdwijnt met een tempo van drie kruisjes naar den uitersten rechtervleugel. De Wittebrug is dus vrij en daarbij ongeschonden; de ritmeester heeft geen gebruik gemaakt van *een stuk krijt* om haar te vernielen. De drie compagnieën der voorhoede trekken er dan ook ongehinderd en gedekt door het voorgelegen hout ongemerkt over.

De rechterflankdekking, 1 compagnie en 1 peloton huzaren sterk, heeft ook tot zeer nabij den Pechheuvel geen voeling met

den vijand gekregen totdat ongeveer daár gekomen een kreet opgaat: „eene patrouille van den vijand op de rechterflank!” ’t Is de officierspatrouille van den luitenant A. Voorzichtig is zij vooruitgegaan, gebruik makende van een boschje, te ver af voor het verkenningstrayon der infanterie en oogenschijnlijk te dicht bij voor dat der op de flank éclairerende cavalerie, heeft de commandant de geheele opmarcheerende colonne gezien en geteld, nu wordt het zaak weg te komen en zijne melding aan den brigadecommandant over te brengen.

Maar, daar wordt hij in het open terrein ontdekt en eene werkelijke klopjacht begint. Niet alleen de cavaleriepatrouilles van de rechterflankdekking jagen hem op, maar als hij tracht de Wittebrug te bereiken, zendt ook de nutteloos geworden cavaleriepits der hoofdmacht eenige patrouilles op hem af. Razend gaat de wilde jacht nu langs den linkeroever der beek, hoog vliegen de aardkluiten boven de hoofden van vervolgers en vervolgden, de paarden snuiven, hier en daar rollen ruiter en ros als eene losgelaten bal over den grond. „Ze snijden ons af!” roept op eens de opgejaagde commandant, en al weet hij alleen dat die beek ondoorwaadbaar is, hare diepte kent hij niet; hij ziet alleen dat de oever niet gemakkelijk is, maar zijn bericht *moet* er zijn, en zijn kostbaar, zwaar bezweet paard links omgooiend, springt hij in de beek. Dat zijn ruiters hem volgen is natuurlijk, want de Nederlandsche huzaren volgen in ’t gevaar, in het levensgevaar dat in vreedestijd den ruiter op zeer slecht terrein meermalen aangrijnst, onversaagd, ja dol vermetel elken weg die hunne officieren hen wijzen. Ze zijn er over en de vervolgers zouden waarschijnlijk meêgaan, maar daar kraakt op eens geweervuur uit den boschrand westwaarts van Rooswijk. De patrouille is gered, de aanvoerder ijlt naar den brigadecommandant om zijn rapport te maken, en krijgt van dezen tot bescheid: „Dat bericht is me *nu* niets meer waard, ik kan toch geen tegenmaatregelen meer nemen.” Mismoedigd gaat de officier weg als een hond die een zweepslag kreeg, maar als zijne huzaren, die op eenigen afstand hunne met zweet en modder bedekte paarden rondvoeren, hem vragen: „Wat zei de kolonel er van, lui’nt?” dan is zijn antwoord:

„Dat jelui kranige kerels bent en dat je een borrel hebt verdiend en die zult je straks van me hebben ook!”

Intusschen bereikt op den linkervleugel des aanvallers den commandant der cavalerie een bevel van den brigadecommandant om slechts met het 3e eskadron de verkenning aldaar voort te zetten en het halve 4e over de Wittebrug te zenden, waarna het zich met de twee andere daarbij behoorende pelotons moet vereenigen om op den uitersten rechtervleugel te éclaïreeren. Gelijktijdig geeft de scheidsrechter den last dat het 3e eskadron het buiten gevecht gestelde 1e moet bewaken. Die dubbele opdracht is te meer moeielijk te volbrengen, omdat de teruggetrokken compagnie des verdedigers uit den door haar bezetten boschrand het vuur opent. Naar den commandant dier compagnie ijlend, vraagt de scheidsrechter: „Wat doet u toch, meneer?” „Ik laat salvo's geven op dat kreupelhout, waar ik duidelijk de vijandelijke cavalerie zie, voor de helft te paard en voor de andere afgezeten. Denkelijk wil ze te voet vechten, maar ik heb hier de handpaarden prachtig onder schot!” „Maar, meneer! dat is het buiten gevecht gestelde eskadron van uw eigen partij, maak maar liever dat u wekomt.” „Ja, dat merk ik nu ook,” zegt de compagniescommandant spijtig; „maar ik ga niet terug voor de cavalerie, maar voor die tirailleurlinie daar!”

Inderdaad heeft het aankomende 1e bataljon die reeds uitgezwermd en begint groepsgewijze salvo's te lossen op den bezetten boschrand. 't Wordt hoog tijd om terug te gaan en de compagnie breekt dan ook het gevecht af en neemt zonder ernstig vervolgd te worden hare plaats in de 2e linie in. Het 2e eskadron des verdedigers sluit zich aan bij die beweging en stelt zich op den uitersten rechtervleugel op, waar het door het afgeven van een peloton tot bewaking van de buiten gevecht gestelde cavalerie verzwakte 3e eskadron des aanvallers gedurende den verderen loop der manoeuvre vasthoudt. Van dat laatste is kort achter de teruggaande compagnie eene officierspatrouille afgezonden op wier verrichtingen wij straks terugkomen.

Door al het vuren in het terrein westwaarts van de Wittebrug, dat door het voorgelegen kreupelhout en eene dubbele rij boomen

aan het oog der bezetting van de Kralosche hoogte is onttrokken, is de geheele aandacht van deze daarop gevestigd. De brigadecommandant die er zich mede ophoudt, mompelt: „Als 'teen beetje wil is het rapport van die officiers-patrouille nog verkeerd ook.” De commandant der afdeeling artillerie laat zijne stukken laden, richten op het genoemde kreupelhout en den opzet stellen op 1250 M. Eenklaps echter roept een kanonnier: „daar links voorwaarts op dien berg zal artillerie komen, kijk maar, *je ziet de stukscommandanten duidelijk!*” en geen 15 seconden later of de gcheele Kralosche hoogte verdwijnt in wolken van kruitdamp, rechts en links geflankeerd door de rood-witte ramen met rood naar boven. Wel staan de meeste stukken onder 45 graden schuin achter elkander, wel blijven bij eenige de opzetten op 1250 M, terwijl die bij de andere afwisselen tusschen 2 en 3000 M, wel is de afdeulingscommandant met zijne meeste officieren razend over zulk eene verwarring en zooveel zenuwachtigheid, toch heeft deze doel getroffen: eene batterij des aanvallers is een oogenblik op den Pechheuvel geweest, maar heeft niet eens afgelegd en is weer achter den kam verdwenen.

Om dat te verklaren is het noodig in gedachten terug te keeren naar de oprukkende hoofdmacht, van welke de infanterie rustig en ongehinderd hare beweging over de Wittebrug voortzet. Voór dit echter nog gebeurt, heeft de brigadecommandant zijne voorhoedebatterij ziende afleggen om links flankenvuur te geven en terecht blijvende hechten aan eene artillerieopstelling op den Pechheuvel, aan zijne tweede batterij doen gelasten in snellen gang de colonne te verlaten en op die hoogte stelling te nemen. Vlot wordt aan het bevel voldaan, in colonne met stukken draaft de batterij onder langs de oostelijke helling, maakt stukken links en galppeert naar boven, vooruitgesneld door batterijen en stukscommandanten. Maar nauwelijks is zij op den top of erger dan het in werkelijkheid onschadelijke gepof der tegenpartij dondert het den batterijcommandant in de ooren: „Geen kwestie van in batterij komen, Meneer! zie eens aan, vuur van twee batterijen, U is weg, ga maar terug, *ik stel Uwe batterij buiten gevecht!*” De batterij gaat kalm terug, de kapitein laat achter de hoogte halt maken en afstijgen, zijn troep zal

verder dien dag werkeloos blijven; nog geen tien minuten daarna, of het grootste gedeelte der artilleristen slaapt zoo niet den slaap der onschuld, dan toch dien der rechtvaardigen.

Mismoedigd begeeft zich de batterijcommandant naar zijn collega en den afdeulingscommandant en na een kort consult wordt besloten de 1e batterij niet in dezelfde val te doen loopen, maar omdat men toch niets kan zien van de Kralosche hoogte en westwaarts van de brug geene behoorlijke stelling is, met deze het vuur te openen op het bosch westwaarts van Rooswijk, waaruit reeds is geschoten (op de officierspatrouille A.) en waardoor misschien het aantrekken van troepen van daaren uit het dorp naar het centrum wordt bemoeielijkt. Om de infanterie niet te verzwakken, waarvan intusschen het laatste bataljon op den rechteroever overgaat, wordt aan het peloton genietroepen der aanvallende brigade, *waarvoor geen ander werk wordt gevonden*, zoowel de dekking der batterij als het eventueel vasthouden van de Wittebrug opgedragen.

De 4e compagnie van het 2e bataljon, die na het beveiligen der rechterflank aangewezen was als bedekking der artillerie op den Pechheuvel, behoeft als gevolg van het gebeurde niet meer aan die opdracht te voldoen en haar commandant besluit, omdat toch de beek door hare diepte elken tegenaanval van infanterie ten zuiden van Rooswijk belet, tot dat dorp vooruit te rukken en het zoo mogelijk te bezetten.

In dat voornemen wordt hij versterkt toen hij van den commandant van het intusschen verzamelde 4e eskadron verneemt dat deze wil trachten om 's vijands uitersten linkervleugel heen in diens rug te komen.

De hoofdmacht der Zuidpartij is intusschen opgerukt tot kort achter den rand van het kreupelhout noordwestwaarts van de Wittebrug met het 2e en 3e bataljon in de voorste en het 4e bataljon in de tweede linie, waar aan het geheel dat tot nog toe onbeschoten is, eenige rust wordt gegeven. Het 1e bataljon blijft noordwaarts voortrukken en heeft met de tirailleurlinie den zandweg naar Kralo bereikt.

Gedurende de zoo even genoemde rust krijgt de brigadecommandant een omstandig bericht omtrent de opstelling des

verdedigers van den luitenant der cavalerie B., commandant van de officierspatrouille welke wij de teruggaande compagnie der Noordpartij hebben zien volgen. Wel heeft deze hem eenige schoten toegezonden, maar er in een grooten boog omheentrekkend komt hij ten noorden van de Kralosche hoogte en terwijl daar op ongeveer 400 M. de commandant der 4e compagnie 1e bataljon *al zijne scherpschutters* op hem laat vuren, maakt hij zijne aantekeningen met eene onverstoorbare kalmte, zeker eene betere zaak waardig. Eene sterke patrouille door het vijandelijke 2e eskadron op hem afgezonden verdrijft hem echter van die plaats, op 100 M. afstand rent hij op zijn Engelschman lachend langs de op hem vurende infanterie en door de vervolgende huzaren, die al zijn ruiters afsnijden en wat meer zegt langs den daar geplaatsten scheidsrechter, die het juist druk heeft met zijn paard dat een ijzer heeft verloren, en komt alleen terug met zijn bericht dat even als hij zelf met open armen ontvangen wordt. Vooral de tijding dat de vijandelijke reserve nog dicht aan den straatweg staat, is den brigadecommandant zeer welkom, zoo zelfs dat hij zegt: „Uitmunten, Meneer B! dank je, kom je van middag bij me eten?” en als de gelukkige luitenant weggrijdt, vervolgt hij: „Een kranige jongen, altijd brengt hij het er goed af, daar zit avenir in!”

En nu, *waarom* is de reserve des verdedigers nog altijd nabij dien straatweg? Om *dat* te begrijpen is het noodig ons weêr te verplaatsen naar den uitersten rechtersvleugel der Zuidpartij, waar wij eene compagnie en een eskadron zich in noordelijke richting zagen voortbewegen. De commandant der compagnie slaat, terwijl het eskadron doormarcheert, vlak oostwaarts van Rooswijk links af, en vindt daar 1°. geen scheidsrechter, 2°. eene brug waarop met groote letters staat „afgebroken” en 3°. één ouden onderofficier van de tegenpartij die hem eerbiedig op dat woord wijst. „Nu ja!” zegt de kapitein, „dan hadden ze de brug maar moeten bezetten ook, en als het oorlog was, dan sprong ik in de beek en dan was ik er toch over,” en zóó zich zelve opdringend dat hij gelijk heeft, commandeert hij: „voorwaarts, versnelde pas, marsch!” De overblufte oude gediende snelt vooruit om zijn commandant, die in Rooswijk slechts ééne

sectie heeft achtergelaten, te waarschuwen; maar 't is al te laat, de compagnie komt met geveld geweer en onder een luid hoerra op de markt; Rooswijk is genomen.

De sectie bevreesd om te worden afgesneden, ijlt in het hout terug en de aanvaller opent van den westelijken dorpsrand uit salvovuur op de rustende compagnieën der 2e linie. Slechts een oogenblik echter: weldra bieden deze front en antwoorden krachtig en ordelijk, terwijl ook de linkervleugelcompagnie der 1e linie oostwaarts front maakt. 't Is een gevolg van *die* gevechtsacte dat de reserve nog aan den straatweg is; maar het is niet het eenige. De commandant der Noordpartij, die zich met zijn chef van den staf *te paard* aan de oostzijde der Kralosche hoogte bevindt, hoort links van zich het knetteren van het geweer-vuur *en galoppeert daarheen* om de voor hem onverklaarbare oorzaak daarvan op te sporen.

De hoofdmacht des aanvallers blijft intusschen nog altijd onbemerkt en onbewegelijk achter hare dekking, terwijl, zooals wij reeds zagen, het 1e bataljon het bosch bezuiden Kralo heeft bereikt. Aangekomen aan den zandweg, die naar die hoeve leidt, ziet de commandant dat zich aan beide zijden daarvan eene strook van ongeveer 50 M. breedte, hoog en doorgaanbaar kreupelhout nitstrekt, als gezichtsdekking zeer verleidelijk om tot kort bij den rechtervleugel der vijandelijke stelling te komen. Het bataljon slaat dan ook dien weg in met eene dichte tirailleurlinie voor zich, en zoo komt dus de linkervleugel op het acces door den brigadecommandant voor den rechter bestemd. Om zooveel mogelijk den misslag te herstellen gelast deze den commandant van het 2e bataljon met zijne drie compagnieën *zoo bedekt mogelijk* westwaarts te rukken en te trachten snel noordwaarts van den Kraloschen weg te komen. Klassiek is het begin van uitvoering van dat bevel in den vorm van de commando's: „Geef acht, *over 't geweer!*” met het gevolg dat nagenoeg 400 bajonnetten omhoog gaan en zich voor de bezetting der Kralosche hoogte als een flinkerende bliksemstraal achter het zuidelijk gelegen kreupelhout voordoen.

Reeds was de aandacht der verdedigers getrokken door eenige beweging aan den Kraloschen weg, nu *door het gezicht der bajon-*

netten van het 2e bataljon zijn zij volkomen overtuigd dat de vijandelijke hoofdmacht zich vlak voor hen achter het kreupelhout bevindt. En *nu* openen hunne twee batterijen een kalm, goed gericht vuur op dat hout, welda ondersteund door de salvo's van de drie in de voorste linie nabijstaande compagnieën. De op den linkervlengel opgestelde twee compagnieën der 2e linie komen vooruit en overstelpen het reeds tot nabij Kralo opgerukte linkerbataljon des vijands met haar vuur.

Maar bezielde met den vurigsten vredesmoed, evenmin getroffen door het vijandelijk lood als door het scheidsrechterlijk „Veto,” rukt het bataljon ongeveer in gesloten colonne door het kreupelhout vooruit. Het paard van den scheidsrechter is, zooals wij weten, een ijzer kwijt en zijn eigenaar heeft zich met toestemming van den leider, die daar juist is aangekomen, naar den trein begeven om dat verlies te doen herstellen.

Het goede gevolg ziende van het voortdringen van zijn linkerbataljon en zich tevens rekenschap gevende van de uitwerking der vijandelijke artillerie, blijft den brigadecommandant de keus van of de voorwaartsche beweging van dat bataljon testeunen of terug te gaan. „Uit eigen beweging teruggaan bij eene vredesmanoeuvre, dat nooit!” En zoo rukken ook de drie andere bataljons voorwaarts en betreden de vlakte ten zuiden der Kralosche hoogte. Vijftien compagnieën tegenover vijf en twee batterijen. Meer en meer wordt het tempo versneld, tot op ongeveer 300 M. van de hoogte wordt bijna geen schot gelost. Maar dan knielt de voorste linie en een razend vuur wordt afgegeven, juist op het oogenblik als de linkerbatterij, waarvan de commandant, na in zich zelve te hebben gepreveld: „wat een nonsens, *laat opleggen en in draf achterwaarts in bataille afmarcheert.* Weldra volgt ook de rechterbatterij, *deze echter op last van den leider*, en nu stormt het linkerbataljon met hoerra en onder tromslag en hoorngeschetter Kralo voorbij naar den voet der hoogte. Maar „es wär zu schön gewesen, es hat nicht sollen sein;” daar weerklinkt het signaal „ophouden met vuren.” Nog luttele oogenblikken en allengs verstomt het geknetter voor de uitdrukking van den wil des leiders. Evenwel juist door die intredende stilte komt het geweldige geweervuur dat zich in

de richting van den Waalerberg doet hooren, te scherper uit. Toch slechts enkele minuten, dan is ook daar de storm bedaard. Dáár heeft nog eene zeer afgezonderde gevechtsacte plaats gegrepen. Het 4e eskadron toch van den aanvaller, dat wij nabij Rooswijk verlieten, is verder noordwaarts gegaan, is de dáár doorwaadbare beek overgetrokken, en *zonder eenige gevechtspatrouille te ontmoeten*, in den rug der tegenpartij gekomen. Zoo voert de ritmeester het met de meeste kalmte achter langs de in zoete rust verzonken bedekking van den trein en tot op ongeveer 100 M. van deze. Doormarcheerend tot zich de trein tusschen hem en de bedekking bevindt, maakt zijn troep op zijn wenk „pelotons links”, en dan storten zich drie van deze verspreid op dien weerloozen hoop menschen, paarden en voertuigen. Maar weldra kraakt het vuur der bedekking, wel is waar ordeeloos en in de lucht, maar het kraakt toch. Ook het achterste peloton van het reservebataljon maakt rechtsomkeert en geeft salvo's in de richting van vriend en vijand; zelfs de karabijnen der genietroepen komen in werking. Het paard van den scheidsrechter, dat men bezig is een ijzer onder te leggen, rukt zich los en slingert zijn nieuw schoeisel hoog door de lucht. De scheidsrechter stampvoet van woede, waarschijnlijk alleen omdat hij niet tusschenbeide kan komen; maar een door hem afgezonden ordonnans brengt weldra het eskadron tot kalmte, het door tal van hoorns en trompetten herhaalde signaal „ophouden met vuren” doet het overige; nu is de manoeuvre dan toch voor goed uit, en wel beëindigd met *het buiten gevecht stellen van het 4e eskadron*.

De troepen rusten, de bagagetreinen rammelen weg naar de nieuwe kantonnementen en in hun schoot rammelen de straks te nuttigen bruine boonen mede met hoogstens een uur voorsprong op hare thans uitblazende verbruikers.

Rondom den leider verzamelen zich de brigadecommandanten, de hoofdofficieren en die verdere bevoordeelden, die, dank zij hun rang, in verband met een al of niet bereden zijn tot het hooren der kritiek worden toegelaten. De kring wordt gevormd en eng gesloten, zoodat de helft der toehoorders weinig of niets te verstaan krijgt, en nauwelijks is de voor velen gewichtige,

voor sommigen hoogst belangrijke, voor enkelen zelfs beslissende rede aangevangen of eene ietwat te zeer gedrongen merrie die heele andere gedachten in 't hoofd heeft, uit een geweldigen schreeuw; weg is de ernst en het decorum, vooral bij hen, die zich nabij en achter het onbehoorlijke beest bevinden.

Ontsla mij, M. H.! van de verplichting om de geheele critiek terug te geven, maar vergun mij slechts aan te stippen, dat na het hooren van de rapporten en beschouwingen der partij-commandanten en scheidsrechters o. a. over het algemeen wordt ingestemd met de genomen beschikkingen van aanval en verdediging, dat de commandant der omtrekkende compagnie wordt geprezen voor zijn initiatief, die van het eskadron daarentegen wordt gewezen op het al te vermetele van zijn aanval op den trein onder zulk een hevig geweervuur; de commandant der cavalerie wordt geluk gewenscht met het bezit van officieren als de luitenant B. en het niet gebruiken der genietroepen om de stelling te verbeteren, waartoe de toestemming der eigenaars was verkregen, wordt gelaakt. „Ik heb,” zegt de leider, „de eene batterij des verdedigers teruggezonden, toen de andere de Kralosche hoogte verliet, niet zoozeer omdat ik aannam dat het avanceeren der vijandelijke infanterie tot zoo nabij de stukken zou zijn mogelijk geweest. Gaarne had ik gezien dat door een der H. H. scheidsrechters het 1e bataljon reeds veel vroeger op grond van groote ondergane verliezen het verder avanceeren ware ontegd. Dat avanceeren heeft dan ook een onnatuurlijk karakter aangenomen, en om dat tegen te gaan, liet ik de stelling ontruimen, te meer om een einde aan de manoeuvre te maken. *De Noordpartij heeft toch nog een grooten marsch voor zich*, een der bataljons, als ik 't wel heb, ruim 12 kilometer en bij deze drukkende hitte en op 't midden van den dag is het voor heden genoeg, enz.”

En zoo eindigt dus nog lang voor het middaguur de oefeningsdag. Na eenige rust verlaat de Noordpartij het gevechtsveld, de Zuidpartij défileert voor haren commandant en zet *daarna* de voorposten uit ten noorden van Rooswijk. De laatstgenoemde partij heeft in hoofdzaak haren marsch reeds achter den rug; toch schieten er voor enkele bataljons nog een tiental

kilometers over en wordt het 3 nur eer alles onder dak en tot rust is. Tot rust, o neen! tegen half vijf hebben de meeste van deze weer *inspectie in volle marschtenue*, en eerst dan breekt voor de infanterie de welverdiende rust aan.

In hoofdzaak de hier geschetste manoeuvre voor oogen houdende, wensch ik thans de wijze van optreden van en de gestelde eischen aan de verschillende wapens met U na te gaan.

Zooals de infanterie in den oorlog het leeuwenandeel heeft in de ondergane verliezen, zoo heeft zij bij de manoeuvres dat in de te overkomen vermoeyenissen. Met hare zware bepakking en in vele opzichten minder practische veldtenue worden haar soms vóór, soms na de manoeuvre uren lange marschen opgelegd als gevolg van onze wijze van disloceeren en onderbrengen gedurende de najaarsoefeningen. Nu weten wij allen dat onze infanterie trots dat alles goed, ja uitstekend marcheert, dat behalve in zeer buitengewone omstandigheden het woord „achterblijver” in haar woordenboek onbekend is. In dien nederigen troep, samengesteld uit door het lot aangewezen boerenjongens en kinderen van den vierden stand zetelen tal van eigenschappen, die den goeden soldaat kenmerken: volharding, kalme gehoorzaamheid en toewijding aan hun chefs die hen, de zonen dan van eene — zoo *men* zegt — anti-militaire natie, met een goed woord brengen waar en zoo ver als zij willen. Voor mij vind ik onze infanteristen nooit schooner dan onder de manoeuvres, als ze bezweet en bestoven, vroolijk hunne zware uitrusting torschend en zonder afgunst op hunne bereden kameraden hun bescheiden plicht tegenover het vaderland vervullen. De incarnatie van den Nederlandschen infanterist is voor mij die milicien met door-gelooopen voeten, wien onder mijn oog zijn compagniescommandant toevoegde: „Je zult toch niet de eerste zijn die achterblijft,” en die van pijn tandeknarsend antwoordde: „Nooit, kapitein, al zou ik er bij dood vallen.” ’t Was bij die gelegenheid dat ik zijn randsel door een stevigen makker zag afhaken en wegdragen, en dat een luitenant hem zijn geweer afnam en droeg, opdat de compagnie de *eerste* achterblijver niet zou hebben. Dat gebeurde bij de najaarsmanoeuvres.

En dan moeten we nog zoo dikwijls, als ware dat bij ons onbekend, praatjes aanhooren en lesjes krijgen over „esprit de corps” en „militärische Tüchtigkeit.”

Maar, ter zake! Is het noodig dat gedurende de manoeuvres, d. w. z. in dat korte tijdbestek dat gegeven wordt om zoo veel doenbaar den oorlog na te bootsen, de infanterie zoo ver marcheert dat de oefening, het gevecht zelf, daaronder lijdt? Is het goed te noemen dat somtijds een of meer bataljons in reserve moeten worden gehouden, alleen omdat ze van zoo ver komen of nog zoo ver weg moeten en zij dus, terwijl hunne aanwezigheid ter plaatse zooveel geld kost, niets dan een zwaren, militair marsch maken? Is het te verdedigen dat twee garnizoenen tegen elkander manoeuvreren, als de afstand zoo groot is dat, behalve de marsch, niets dan de inleiding tot een gevecht afgespeeld en eene hoog noodige, zeer lange rust gehouden wordt, terwijl dan de locale bladen welwillend het garnizoen bewonderen dat ten 6 ure uitgerukt een half etmaal daarna in opgewekte stemming terugkeerde?

Om die vragen ontkennend te beantwoorden, dient het standpunt overwonnen te worden, dat nog dikwijls wordt ingenomen door hen die zeggen: „de manoeuvre moet zich bepalen tot den opmarsch tot het gevecht en de inleidende maatregelen, van gevecht zelf moet geen sprake wezen.” Daartoe moeten voorstellen als om zoo weinig mogelijk te schieten en het vuur slechts te doen markeeren tot voorkoming van munitieverbruik en verslapping van vuurdiscipline worden bestreden. Allereerst leiden dergelijke opvattingen en voorstellen tot de soms geuite bewering dat de troep en het kader (zelfs de meeste subalterne officieren) weinig of geen nut trekken uit de manoeuvres en dat zij alleen ten goede komen aan de partijcommandanten, enkele hoofdofficieren en aan de officieren van den generalen staf en der intendance. Wordt die bewering niet weersproken en weerlegd dan zou ze een kanker worden voor onze najaars-oefeningen, die weldra tot kadermanoeuvres zouden worden teruggebracht en als zoodanig op den duur haar geld niet opbrengend, zouden verdwijnen.

Om niet eens van de subalterne officieren te spreken, valt

het te ontkennen dat de infanterist tirailleur in een geheel ander terrein als op uren ver van zijn garnizoen gelegen is, daaruit geen nut trekt? Heeft een tijdig overgebracht bericht of eene goed gereden patrouille in eene geheel onbekende streek, of eene juist gekozen standplaats voor een veldstuk buiten de bekende batterijstellingen van het garnizoen dat niet voor den minderen cavalerist of artillerist?

Maar wat meer is, gaat die sectie of compagnie infanterie man voor man niet op in de krachtige en goed geleide verdediging van haar post, neemt niet elk ruiter dier patrouille volkomen deel in het welslagen harer onderneming, verheugt zich niet die geheele batterij van den oudsten stukscommandant tot den jongsten milicien als zij de gevolgen van haar vuur naar waarde ziet geschat? Die dat niet beaamt, kent onze soldaten niet en heeft ze nooit van nabij, en bovenal niet met belangstelling nagegaan. Want wie dat doet, weet hoe zij nog lang na de najaarsoefeningen voortleven in de herinneringen daaraan en hoe ze in vuur kunnen geraken bij het ophalen van: „wat de compie deed, hoe kranig die aanval was, hoe jammer dat er geen hulp kwam of hoe het . . . ste op zijn huid kreeg.” Om kort te gaan, bij mij staat het vast dat zelfs nu reeds de minste soldaat niet alleen deelt in de manoeuvres, maar dat hij er van tracht te leeren, dat het bijwonen daarvan zijn militairen en korpsgeest verhoogt en dat hij bruikbaar wordt voor den oorlog naarmate hij meer van die oefeningen bijwoont. Waar toch leert hij meer ontberingen kennen, maar daartegenover zich behelpen, waar brengt hem het garnizoensleven ook met de meest uitgebreide oefeningen voor zulke onverwachte omstandigheden, voor de noodzakelijkheid om zelf de handen uit de mouwen te steken en de hersens te gebruiken? Waar gevoelt hij zich zoozeer soldaat als op zijne manier dandineerend door zijn kantonnement, zijn potje kokend onder de kameraden of ver van hen alleen op post in den donkeren nacht aan den rand van die groote hei, waar zijn veldwachtkommandant hem heeft gezegd: „Je kunt het . . . ste niet vertrouwen, jongen, 't komt op jou goed nitkijken aan!”

Zoo voeren hem die oefeningen tot het werkelijk soldaat zijn

in vreedetijd, maar ziet, M. H! ik die de eer heb U dat in herinnering te brengen, ik ben voor wat in die richting thans verricht wordt, dankbaar maar niet geheel voldaan. Ik wil den troep, zoo ver als dat eenigszins mogelijk is, brengen in het gevecht en vooral in de verwarring of beter gezegd de vermenging die het gevecht, en bij uitnemendheid het heden-daagsche, noodzakelijk na zich sleept, ik wil „*oefening in vermenging*.” Reeds de Prince de Ligne schreef in *zijn* tijd:

„Om wanorde te voorkomen moet men daarover dikwijls spreken en er te voren over denken. Bij een veldslag is de helft van den tijd van het eigenlijke gevecht aan de wanorde gewijd, die of ontstaat door menschen in wier hoofd en soms ook in wier hart het er verward uitziet of door hen, die daarvan partij trekken of ook als gevolg van buitengewone voorvallen, die daarbij altijd onvermijdelijk zijn. Op dien grond wil ik de wanorde ordelijk maken. Men moet de vleugel-, ja alle compagnieën door elkander werpen, men moet leeren ze weer uit elkander in orde te brengen, maar ze ook zonder deze laatste kunnen bewegen. Men moet zich gewennen aan rook, stof en wind en leeren bij dat alles te zien en te hooren.” En na dien veldheer zegt de groote leermeester Clausewitz: „Het is van het allergrootste gewicht dat de soldaat, hoog of laag geplaatst, die verschijnselen van den oorlog welke hem de eerste keer in verwarring of verlegenheid brengen, niet voor de eerste keer in den oorlog zie.” Hoe veel te meer is dat van toepassing in dezen tijd nu zoowel het gebruikte terrein als de geduchte vuuruitwerking de verwarring en vermenging zoo zeer in de hand werken, eene waarheid die zoo kort en bondig is neergelegd in de onlangs door een Belgisch tacticus geschreven woorden: „*l'art consiste de nos jours à réglementer le désordre*. 1)

Van dergelijke oefeningen zijn wij nog ver, nog te ver verwijderd. Wellicht waren er onder U gelukkiger, ik voor mij zag nog nooit een doorgezette aanval, nooit hoorde ik de salvo's van den vervolgenden overwinnaar, nooit zag ik na een afgeslagen aanval den tegenaanval of de vervolging, nooit het

1) Cuvelier — Les petites armées.

zoo uiterst moeielijke tactisch afbreken van het gevecht en het verdwijnen in de weer geformeerde marschcolonne onder bescherming van de achterhoede of van de vereenigde cavalerie en artillerie.

Steeds is de echo van het „hoerra” der stormende infanterie het signaal „ophouden met vuren.” Waarom dat? waarschijnlijk alleen uit gewoonte, of wel uit gemis aan tijd veroorzaakt door de nog af te leggen groote marschen naar de kwartieren. Vrees toch voor ongelukken kan, althans mag het niet wezen, zoolang de in § 25 en 26 van het Voorschrift omtrent oefeningen met twee partijen tegenover elkander opgegeven afstanden met klem en gestrengheid worden gehandhaafd en de scheidsrechters met de hun toe te voegen officieren zorgen zich juist op *die* oogenblikken tusschen de partijen te bevinden. Zodoende zou, zooveel als uitvoerbaar is, tactisch juist worden gehandeld en de aanval der infanterie winnen aan natuurlijkheid.

Maar niet alleen deze, het gansche verloop van het gevecht van dat wapen kan daarin aanmerkelijk toenemen. In de eerste plaats kan veel meer dan nu worden gebruik gemaakt van de in het terrein voorkomende dekkingen en daardoor der werkelijkheid genaderd, wanneer de vijandelijke projectielen daartoe noodzaken, maar *dan* wellicht meermalen eerst na groote verliezen, die het gevolg zijn van ongewoonte en gemis aan handigheid.

Zooals men soms na den oorlog van 1870 in Fransche beschrijvingen van de Duitsche infanterie kon lezen: „Ils se cachaient, les lâches!” omdat alleen rookwolkjes en de fluitende kogels hare tegenwoordigheid, dikwijls van zeer nabij, verrieden, zoo *moet* de verdediging en zoo *kan* vele malen de aanval wezen. Dat vooral de officieren door hun voorbeeld bewijzen te begrijpen hoe de toestand „meenens” zou zijn, laten zij niet alleen recht op te kijk blijven staan als hun commando knielt of ligt, laten geen bereden officieren meer rondrijden of onbewegelijk stil houden tot in de tirailleurlinie. Daartoe heeft alleen een Roms-winckel, de „vechtmajoor,” het recht die naar mij eens werd verteld zijn fusiliers toeriep: „dek je toch, kerels!” en zelf recht op bleef staan onder een geweldig vuur. Maar anders, dat

wien het ook gelden moge, de scheidsrechters dien onvoorwaardelijk buiten gevecht stellen, d. w. z. hem de sabel doen opsteken en zijn commando overgeven, des noods gedoubleerd door eene berisping van zijn chef. Laat de aanvoerders, hoe nederig in rang ook, streven naar het verkrijgen van meerdere dekking door pogingen tot het voor eenige oogenblikken in gebruik nemen van particulier terrein. Vooral dan, wanneer gedurende de manoeuvre de inwoners zelf warm worden, kan er van hen veel gedaan gekregen worden, veel meer dan dikwijls bij eene voorafgaande verkenning. Een paar malen was ik getuige hoe dientengevolge zelfs het betreden der huizen dadelijk werd toegestaan en hoe de tegenpartij van verbazing vastgenageld bleef staan toen zij tot uit de bovenverdiepingen met geweer- vuur ontvangen werd. En 't is nog geen jaar geleden dat de inwoners van Terborg op mijne eerste aanvraag om het hardst kwamen aansnellen met karren, kruiwagens, ladders, enz. waaruit mijne huzaren in een oogwenk eene zeer eerbiedwaardige versperring samenstelden.

Dat er verder streng op worde gelet dat ook de soutiens en reserves met de grootste zorg gebruik maken van het dekkende terrein, zoowel om zich op te stellen als om nader aan den vijand te komen, en dat, waar zij zich ongedekt onder het vuur moeten bewegen, steeds de minst schadelijke formatiën worden aangenomen. Vooral de flankmarschen met enkele of verdubbelde rotten, waartoe eene dekkende huizengroep of een klein perceel kreupelhout of wel een holle weg of droge sloot als 't ware uitnoodigen, worden nog te spaarzaam gezien. Dat vooral behalve in die vormen ook in de afstanden der liniën eene ruime speling worde gelaten, in diervoege, dat de voorhanden dekkende terreinvoorwerpen die in de eerste plaats bepalen. Dat het voeren van het vuurgevecht, het versterken van de — door het doen uitvallen van manschappen — gedunde tirailleurlinie, het voorwaarts brengen van deze door het doortrekken der op te lossen soutiens niet het uitsluitend eigendom blijven van tactische cursussen en bespiegelingen, maar dat ieder het zie op het terrein en zodoende gewoon gerake aan vermenging, aan verwarring en leere grijpen naar de middelen om de daaraan onafschei-

delijk verbonden bezwaren en moeielijkheden zooveel doenbaar te overwinnen. Men denke met ernst aan de straks aangehaalde waarschuwende woorden van Clausewitz

Tot zoover over de infanterie gedurende de oefening; nog een enkel woord over haar na afloop daarvan. Oppervlakkig zou men denken, en zelfs wordt wel beweerd, dat zij zich vooral door het marcheeren misschien meer vermoeid dan de zusterwapens, maar dat dan ook bij aankomst in het kantonnement den infanterist niet veel meer overblijft dan het schoonmaken van zijn geweer, terwijl den cavalerist nog de verzorging van zijn paard en zadeltaig, den artillerist bovendien het reinigen van zijn stuk wacht om den volgenden morgen weer zóó proper voor den dag te komen, als men dat van den Nederlandschen soldaat in het algemeen gewend is. Toch is dat slechts oogen-schijnlijk, omdat zeer dikwijls de infanterist nog wordt gecom-mandcerd tot eene in den regel overbodige inspectie in complete marschtenue. Slechts in de kracht der gewoonte is daarvoor eene reden te vinden, het denkbeeld van „bezighouden” van den man kan ook bij de manoeuvres, bij den nagebootsten oorlog, niet zoo licht door iedereen worden losgelaten. En wanneer ik de vrijheid neem hier tegen dergelijk bezighouden te waarschnwen, dan is het onder den indruk van het feit dat ik meer dan eens die goede en gewillige soldaten met ontvelde voeten — die bij de noodige rust den volgenden dag beter hadden kunnen zijn — des namiddags weder belast met randsel en geweer meer dan een uur ver heb zien worstelen door zwaar zand of over puntige straatkeien, alleen om inspectie te gaan maken. Zoolang mij niet klaar zal worden bewezen dat huzaren en artilleristen, genie- en treinsoldaten den volgenden dag minder zindelijk en minder tactisch geschikt op de verzamelplaats verschijnen dan hunne kameraden van de infanterie, en zoolang er middelen overblijven om ook *gedurende de manoeuvres* enkele onzindelijke of luie manschap-pen tot hun plicht te brengen, durf ik bij deze philippica rekenen op den steun van elk officier, die hart voor zijn soldaten heeft.

En hiermede, M. H.! voor het oogenblik onze infanterie verlatend, willen wij eenige woorden wijden aan onze huzaren en hun werk gedurende de najaarsoefeningen.

Geen wapen is na de invoering van de strategische oefeningen in den velddienst, meer onder den naam van cavaleriemanoevres bekend, in de maanden Augustus en September meer mobiel dan dat der ruitery. Elk jaar 14 van de 15 veldeskadrons op de vlakte, zie dat is bijna ideaal, dat door ieder die het goed meent met dat wapen, ten hoogste wordt gewaardeerd. De tijd noopt mij thans in hoofdzaak te verwijlen bij de divisiemanoevres, en het is dan ook van dat standpunt uit dat ik enkele opmerkingen omtrent het gebruik der cavalerie wensch te maken. Voornamelijk kan dat slechts zijn wat hare rol betreft vóór de ontmoeting, bij de tegenwoordige wijze van afspelen der meeste oefeningen met gecombineerde wapens is die gedurende en na het gevecht uit den aard der zaak zeer beperkt, ja in den regel onmogelijk. En ook vóór den strijd komt zij slechts zelden tot haar recht. Allereerst is het strategisch gebruik van dat wapen door het onmiddellijk bij den aanvang der manoeuvres disloceeren der beide partijen binnen de grenzen van één dagmarsch geheel uitgesloten. De dienst als éclaireerend element, het zoo gewichtige inwinnen op ruime schaal van berichten die den grondslag vormen voor de leiding der operatiën komt niet voor, officierspatrouilles daartoe op dagmarschen vooruitgezonden, zijn overbodig. Maar zelfs het tactisch éclaireeren zoodanig dat de partijcommandanten *bij tijds* berichten omtrent den vijand krijgen, wordt dikwijls onmogelijk door den korten afstand waarop de beide hoofdkantonnementen of verzamelaarsplaatsen van elkander zijn gelegen, wat weer een noodzakelijk gevolg is van onze verspreide wijze van disloceeren en de daaruit voortspruitende, soms groote marschen van de onderdeelen der brigades daarheen. Men leze slechts de verschillende verslagen van gehouden manoeuvres om te zien dat de uitkomst die ik schetste van de officierspatrouille A. niet op zich zelve staat of uit de lucht is gegrepen.

Eene tweede te overwinnen moeilijkheid is de meermalen onbeantwoorde vraag of de cavalerie verkennend dan wel beveiligend moet optreden. En dat antwoord is — weder als gevolg van de weinige ruimte tusschen de partijen — dikwijls ook niet zoo gemakkelijk te geven, terwijl toch in de wijze van optreden

der cavalerie bij die twee verrichtingen een zeer groot, tot in de splitsing der kleinste onderdeelen merkbaar, onderscheid bestaat. Moet de cavalerie verkennen dan heet het: „ga ver vooruit, anders krijg ik bij tijds geen berichten,” moet zij beveiligen, dan wordt gezegd: „niet te ver weg, of ik stuit onverwachts op den vijand.” Is de partijcommandant het niet volkomen met zich zelve eens welke van die twee rollen hij zijner ruitery toedenkt, dan blijft dat wapen verstoken van eene duidelijke opdracht, waarin scherp uitkomt, hoe zij zich heeft te beschouwen. Naar het mij voorkomt, is bij de sterkte waarmede in den regel wordt gemanoeuvreed, het beste dat in den regel de aanvallende, of in het algemeen de zich bewegende partij hare cavalerie splitst en wel in *een minimum* bestemd tot spits der colonne, welks taak het is te voorkomen dat deze onverwacht en allermint in een *défilé* aangevallen of door artillerie beschoten worde of wel ontijdig en op een ongunstig terrein tot ontwikkeling moete komen en *een maximum* ver vooruit in front en flanken om berichten van den vijand in te winnen, vooral wat diens sterkte en toestand of marschrichting betreft. De verdedigende, dus in stelling staande partij, zeude hare geheele cavalerie vooruit tot het zoolang mogelijk ophouden der vijandelijke en vooral tot het verjagen van officiers- en verkenningsspatrouilles. En wanneer eenmaal de opdracht gegeven is, dan late men de uitvoering toch vooral in haar geheel, meer bepaald wat de indeeling van den troep betreft, aan den commandant der cavalerie over.

Is eenmaal de voeling met den vijand verkregen en door geweerschoten kenbaar gemaakt, dan leveren de manoeuvres somtijds het kluchtspel van officierspatrouilles op zooals die van den luitenant B. En juist die vertooningen, dat volkomen negeeren van tactische regels door officieren van wie men verwachten moet dat zij tactisch ontwikkeld zijn, die „vredesmoed” of als men wil die brutaliteit, die aanleiding kan geven tot eene ongewettigde reputatie als flink cavalerie-officier kunnen niet worden goedgekeurd, doch moeten door alle meerderen en in de eerste plaats door de scheidsrechters streng worden geweerd. „Dat een onderofficier of ruiter zich bij eene verkenning te ver

waagt in de opstelling der tegenpartij, ook wanneer die vuurt, moet in het belang van den ruitergeest niet te zwaar worden gewogen; een officier daarentegen, die datzelfde doet zonder zich aan dat vuur te storen, zooals hij in den oorlog wel zoude moeten doen, begaat tegenover zich zelve en zijne ruiters eene fout, die leidt tot overschatting van eigenwaarde en tot bittere teleurstelling in de werkelijkheid."

Maar — en ik stel er prijs op dat met nadruk te verklaren — alleen die wijze van optreden van cavalerie tegenover infanterie en eene charge in front op ongeschokte infanterie of artillerie bij onzinnige sterkteverhouding moet en mag worden tegengegaan. Enkele jaren geleden las ik in een cavaleristisch standaardwerk (1): „Vroeger voedde men de infanterie op in de vrees voor de cavalerie, thans is het bijna omgekeerd, men voedt de cavalerie op in de vrees voor de infanterie. Beide malen ging en gaat men te ver." Die woorden nu zijn ook volkomen van toepassing op onze ruitery, althans bij de divisie-manoeuvres. Wanneer ik eene verkenningspatrouille zie aarzelen en uitwijken op het eerste schot, dat uit een boschrand valt, wanneer — zooals ik met eigen oogen heb gezien — een peloton cavalerie in verwarring terugstuift voor één dubbelpost van infanterie, die zelf geducht in de klem zat om over de heide weg te komen, dan zweven mij steeds die woorden voor den geest. Langzamerhand wordt zulk eene verderfelijke gewoonte eene tweede natuur, en de huzaar, die anders op het terrein voor geen kleinigheid vervaard is, weet niet beter of het behoort zoo. Voorvallen, als de door scheidsrechterlijke uitspraak veroordeelde aanval van het 4e eskadron zijn geen uitvloeisel mijner verbeeldingskracht, en menige attaque die in vreedstijd eene berisping, doch in den oorlog de Militaire Willemsorde zoude bezorgd hebben, is uit vrees voor „buiten gevecht stellen" achterwege gebleven.

Overal waar een aanval wordt gereden is niet alleen de aanwezigheid van een scheidsrechter noodig, maar ook dat deze zich rekenschap geve van de moreele factoren die daarbij van

(1) Die Kavalerie-Division als Schlachtenkörper. Bl. 51.

invloed zijn, vooral van dien op de zenuwen der tegenpartij zich uitende tusschen eene moorddadige of volkomen onschadelijke vuuruitwerking.

Doch niet alleen daarom blijft de cavalerie gedurende het gevecht zoo lijdelijk en bepaalt zij zich in den regel tot eene opstelling tegenover elkander op een of beide vleugels, hare werkeloosheid verklaart zich mede door het klassieke einde der oefening bij den stormaanloop der infanterie. Tot een ingrijpen op het oogenblik dat de overwonnen verdediger in meer of minder orde zijne stelling ruimt, voor een tegenaanval van diens cavalerie om te redden wat te redden is, doet zich geene gelegenheid voor. Om dezelfde reden is van eene vervolging en van het bezetten daarbij van de défilés in 's vijands rug geen sprake.

Komt volgens deze beschouwingen de cavalerie gewoonlijk zelden of niet in de gelegenheid zich te doen gelden, nog ondankbaarder is het optreden der artillerie. Voor haar bepaalt zich de oefening in hoofdzaak tot het overwinnen van moeilijk en tot het stelling nemen op onbekend terrein. Hare hoofd-, ja, eenige reden van bestaan, die door technische verbetering en door een meer tactisch optreden op het slagveld tot zulk eene ontzettende hoogte is gestegen, komt bij de manoeuvres nagenoeg nooit tot haar recht.

Wanhopend is het dikwijls voor den batterij- of afdeeling-commandant, wanneer hij uit eene gunstige stelling, na grondig onderzoek naar afstand en richting en na behoorlijk geleid inschieten toch niet het minste gevolg ziet van zijn vuur en het beschoten doel met onverstoorbare kalmte in opmarsch of onbewegelijk in stelling blijft. Het gebruik der roodwitte vlag (§ 37 v. h. Voorschrift) schiet hierbij te kort; al dadelijk springt in het oog dat er geene middelen bestaan om of het geschutvuur op cavalerie, of dat op eenig terreinvoorwerp aan te duiden. Maar ook zelfs bij het vuren op infanterie of artillerie, dat is dus bij het omhoog houden der witte of roode strook, blijft de beschoten afdeeling in den regel onkundig van de omstandigheid dat het vuur *haar* juist geldt, van daar dan ook een in die gevallen te verontschuldigen vredesmoed en een

te verdedigen behoud van formatiën, die zeker bij, ja wellicht vóór het inslaan der eerste projectielen zouden gewijzigd zijn.

De commandant wiens troep bij manoeuvres onder het vuur, vooral onder het artillerievuur staat, *moet* dat weten om tegemaatregelen te kunnen nemen, hetzij door het bestrijden van dat vuur, hetzij door het zoeken naar dekking of wel door het verlaten der gevaarlijke zône. Maar uitroepen zooals soms worden gehoord: „U ligt hier al een kwartier onder hevig vuur, in de werkelijkheid zou Uw troep, enz. enz.” zijn even onnatuurlijk als onaangenaam. Ieder die eenige malen heeft gemanceuvreerd zal zich dergelijke verdraaide toestanden herinneren, toestanden die soms aanleiding geven tot verkeerde gevolgtrekkingen en onheusche beoordeelingen. Mij staat nog levendig de onbillijke — laat ik er bijvoegen officieuze — critiek voor den geest die een onzer tegenwoordige generaals trof toen zijne brigade in dergelijk geval verkeerde, wat zeker bij hem geen halve minuut zou hebben geduurd indien er één schot met scherp gedaan was.

In het meergenoemde voorschrift omtrent oefeningen met twee partijen vindt men in § 30 de bepaling dat de scheidsrechters zich van elke inmenging onthouden tot op het oogenblik dat moet worden beslist of eene troepenafdeeling zoodanig geschokt is dat zij terug moet trekken om zich te herstellen of wel dat zij vernietigd is. De ondervinding leert dat dientengevolge op haar al spoedig door het klassieke „buiten gevecht stellen” het laatste wordt toegepast en dat ook de artillerie ruimschoots haar deel daarin krijgt. En juist dat is weder hoogst onnatuurlijk, nog daargelaten dat mede volgens diezelfde paragraaf bij het korte tijdsverloop der oefening deze voor haar nutteloos blijft. Wanneer ik hier spreek van onnatuurlijk dan doe ik een beroep op het voorbeeld dat velen Uwer zeker dadelijk voor den geest zal komen, ik bedoel dat van Hohenlohe als hij eene zwaar gehavende batterij beschrijft, die volgens de opvattingen van 1866 zeker reddeloos zou zijn en terug zou moeten uit het vuur maar die volgens de tegenwoordige beschouwingen in het vuur kan en moet blijven en er zich met verlies van slechts

een stuk uitredt. 1) Inderdaad, geen andere beschoten troep heeft bij eenige dekking in het terrein en oordeelkundige opstelling van bespanningen en voorwagens zulk eene taaie gevechtskracht als de artillerie en bij geene andere kan men de graduaties der ondergane verliezen zoo duidelijk voorstellen door het laten uitvallen van bedieningsmanschappen en paarden en door het doen verrichten van manoeuvres de force, nergens dus een troep op het oefeningsterrein zoo in een natuurlijken toestand brengen als juist dat wapen. Van zelf volgt daaruit een langzamer vuur en bij verandering van stelling eene vermindering aan bewegelijkheid. Eene inmenging van of namens de scheidsrechters in dien geest is toch zeker te verkiezen boven een verbod van ingrijpen voordat de artillerie op het minst genomen uit het vuur terug moet. En als dat dan eens na ingetreden groote verliezen noodzakelijk is, dan neme men eens de proef om enkele stukken en voorwagens in de stelling te laten staan, al ware het alleen om na te gaan of de nabijzijnde infanterie of cavalerie het initiatief neemt en de krachten en middelen bezit om ze in veiligheid te brengen.

En wordt ook soms de artillerie teruggezonden, wordt zij zelfs buiten gevecht gesteld, laat zij toch nooit vóór of bij den aanloop des aanvallers opleggen en teruggaan. In mijne schets eener fictieve manoeuvre heb ik dat feit ingelascht omdat ik het op het terrein op het oogenblik der beslissing voor mijne oogen heb gezien. Overtuigd als ik ben dat onze artillerieofficiëren in de werkelijkheid liever hunne kanonnen met eere zouden verliezen dan hunne kameraden der andere wapens ontijdig in den steek laten, mag ik hun hier toeroepen: „trotseert bij de manoeuvres elke uitspraak omtrent uwe batterijen en waagt U liever aan een volkomen buiten gevecht stellen dan aan een mogelijke beoordeeling dat gij te vroeg het veld hebt geruimd.”

Nog op een laatste punt wensch ik de aandacht te vestigen, alvorens de artillerie te verlaten, dat is op de soms te geringe, ja onvoldoende hoeveelheid kardoezen — en dit geldt evenzoo voor den patronenvoorraad der infanterie — waarmede de batte-

1) Zie Hohenlohe. Ueber Artillerie bl. 64 en 65.

rijen bij de manoeuvres zijn voorzien. Is dat regel bij de oefeningen op kleinere schaal, ook bij de groote najaarsoefeningen komt het voor dat het vuur uit gebrek aan munitie moet worden gemarkeerd door enkele schoten of wel geheel ophoudt. Over de omstandigheid dat *dit feit vooral* voert tot onnatuurlijke toestanden, dat de tegenpartij daardoor geheel op een dwaalspoor wordt geleid en dat verkeerde maatregelen daardoor worden uitgelokt, behoeft zeker niet te worden uitgeweid. Gaarne zou ik dan ook steeds minstens twee caissons per batterij zien meêgenomen en dan stelselmatig het zoo moeilijke vraagstuk der munitieaanvulling zien uitwerken in plaats van zooals nu steeds te putten uit de voorwagens en dus een toestand van uitzondering tot regel te maken. Dat evenwel het meêvoeren van caissons niet het 't huis laten van den voorraadaffuit, enz. moet ten gevolge hebben, is zeker duidelijk na mijn voorstel om onder de oefening de manoeuvres de force in toepassing te brengen, integendeel — en dit geldt voor alle wapens — naar mijne overtuiging moet op het gevechtsveld de gevechtstrein zoo compleet mogelijk zijne plaats innemen. Is er gemis aan treinpaarden, men vinde dat in de eerste plaats door de grootst mogelijke inkrimping van den bagagetrein of nog liever door de middelen die ik straks onder Uwe aandacht hoop te brengen.

En als ik zoo geleidelijk aan het bespreken van den trein en zijne beweegkracht ben gekomen, dan doet zich de vraag bij mij voor: „waarom zagen wij tot heden toe nog nooit eens een gedeelte van onzen rijdenden pontontrein bij de „groote” manoeuvres; waarom zien wij in het algemeen ons korps pontonniers, dat werkelijk wel bekeken mag worden, zoo zelden op ons oefeningsterrein?” — ik geloof slechts eens in de twaalf jaren dat de najaarsoefeningen in deze richting worden gehouden. Wij werken toch niet altijd op heidevelden (die elk jaar met het oog op de oefeningen wanhopend in aantal en grootte verminderen door uitgestrekte aanplanting van jonge dennen.) Intusschen die laatste verzuchting zij slechts eene herinnering, overtuigd als ik ben dat de Opperofficier, wien thans het hooge toezicht over dat korps is opgedragen en die al zooveel deed om de tactische waarde van dien troep te verhoogen, ons zeker

in de naaste toekomst het gezicht op de verrichtingen onzer pontonniers niet zal onthouden. Dan zouden de officieren van andere wapens zich rekenschap leeren geven van de vereischten van militaire bruggen, van den tijd benoodigd om ze te slaan en van de veiligheidsmaatregelen bij het overtrekken daarvan te nemen. Ook al weer, laat onze troepen dat niet voor het eerst zien in oorlogstijd, wellicht bij een terugtocht of vervolging.

Deze beschouwingen over bruggenbouw voeren mij onwillekeurig tot de vraag: waarom toch onze infanterie bij de manoeuvres nooit eens in de gelegenheid wordt gesteld om loopbruggen te slaan, die bijv. als verbindingsmiddel in eene voorposten-opstelling of bij het overtrekken van een ontoegankelijk geacht terrein wel eens te pas zouden kunnen komen. Vele bataljons zijn daarin zeer bedreven, maar bij andere wordt daaraan zelden of nooit gedacht, wellicht omdat het op het manoeuvreterrein niet wordt gezien en de verkeerde gevolgtrekking zich opdringt dat de oefening daarin voor de werkelijkheid weinig of geen nut heeft. 't Spreekt van zelf dat men moeielijk een of meer wagens met pasklaar materiaal achter den troep kan laten meê-trekken in afwachting eener gelegenheid tot brugslag.

Maar waar zich die voordoet kon zij, hetzij door voorafgaande verzameling van gehuurd materiaal door de zorg van de officieren met de verkenning belast of wel door het beschikbaar stellen van eene bepaalde som om dat ter plaatse te huren, worden benut. Eenmaal wetende dat de troep onverwacht voor het feit kan gesteld worden, zal zeker bij *alle* bataljons het goed en vlug slaan van loopbruggen, dat vooral in „de vesting Holland” van zooveel gewicht kan worden een onderwerp van zorg en oefening gaan uitmaken. 1)

Over den werkkring der genietroepen bij de groote manoeuvres kan ik kort zijn na de belangrijke voordracht daarover eenige maanden geleden in deze Vereeniging gehouden en het

1) Eerst na het schrijven van het bovenstaande vernam ik dat bij de groote manoeuvres van 1887 door de infanterie eenige loopbruggen geslagen zijn. Volledigheidshalve en in het belang der zaak moende ik echter de bovenstaande alinea niet te moeten schrappen.

daarop gevolgdde zaakrijke en uitvoerige debat. Ook ik deel de opvatting van den gewaardeerden spreker dat in den regel tot heden toe van die troepen weinig of geen of wel een verkeerd gebruik is gemaakt, maar ik moet er dadelijk bijvoegen dat het terrein waarop die oefeningen worden gehouden en de onmogelijkheid om de meeste technische werkzaamheden der veldversterking aldaar uit te voeren daarvan de voornaamste reden zijn. Toch niet geheel; want ook soms als de Leider bij de voorbereiding zijne op verkenning gaande officieren op het hart heeft gedrukt om naar dergelijke gelegenheid te zoeken en als deze er, zij het ook met moeite, in geslaagd zijn althans iets te vinden, deed zich meermalen het geval voor dat die gelegenheid bij de manoeuvre zelve of niet erkend of niet benut werd.

De zinsneden hier volgende, getrokken uit de manoeuvre-verslagen van twee verschillende jaren: „Het was mij aangenamer geweest wanneer de genietroepen der brigade, dien dag, in plaats van werkeloos ingedeeld te blijven bij de algemeene reserve, hadden gearbeid. Tegenover de dikwerf en niet ten onrechte geuite meening dat de genietroepen uit den aard der zaak bij vredesmanoeuvres weinig meer te doen vinden dan hun werkelijken arbeid te markeeren, had mijns inziens onder de gegeven omstandigheden dien dag kunnen worden getoond dat er nu en dan nog wel werk voor hen te vinden en te doen is . . .” en: „Het heeft mijne bevreesding gewekt dat ondanks de vergunningen, die verkregen en aan de brigades bekend gemaakt waren, om op deze en meer andere heidegronden vergravingen te maken, daarvan bijna geen gebruik gemaakt is, terwijl toch de mineurs, bij elke brigade ingedeeld, gemakkelijk tot zoodanig werk bezigd hadden kunnen worden, waarschijnlijk echter heeft de moeilijkheid, om die vergravingen in tijds weer behoorlijk op te ruimen daartoe medegewerkt . . .” die zinsneden zullen voldoende zijn om de bovenstaande bewering te staven.

Zonder nu de laatste onderstelling betreffende het opruimen van vergravingen geheel weg te cijferen, meen ik toch dat die van den heer Beekman betreffende het gemis aan bekendheid met den eigenlijken werkkring van de genietroepen te velde

bij vele officieren van andere wapens, die geroepen kunnen worden van hunne krachten gebruik te maken, in deze zwaarder weegt. Om daarin verbetering te brengen is het detachceeren van enkele, meest jeugdige luitenants bij het korps genietroepen tot het opdoen van practische kennis, is het bijwonen van den cursus aan de II^{de} Afdeeling der krijgsschool door de weinige officieren die, daarvoor in de termen vallende, streven naar algemeene militaire ontwikkeling zeker niet voldoende, maar is het noodig dat ook in die richting het licht van boven schijne. En, optimist als ik ben waar het betreft den geleidelijken vooruitgang van ons leger, geloof ik niet aan de onmogelijkheid dat binnen een niet al te lang verschiet opper- en hoofdofficieren buiten de genie de Zeisterheide eens zullen bezoeken nadat zij thans reeds sedert enkele jaren in het kamp van Oldebroek verschenen zijn. Dat overigens een werkdadig optreden der genietroepen bij de hier besproken oefeningen een zeer lastig vraagstuk is en wel blijven zal, omdat het grootendeels eene uiting is van geweld en afbraak, die alleen in oorlogstijd tot haar recht komt, is duidelijk; ook in het buitenland, zelfs in Pruisen, wordt dat ondervonden en erkend. 1) Evenwel, waar eenigszins de gelegenheid daartoe te vinden is — en zij worde ten allen tijde met zorg opgezocht — moet zij worden aangegrepen, al ware het alleen om aan de andere wapens te toonen welk een geducht wapen de schop is voor onze vaderlandsche defensie.

Hebben wij M. H! in het voorgaande de verschillende wapens op het terrein der manoeuvres besproken, onze beschouwingen zouden onvolledig blijven zonder eenige woorden over de groote beweegkrachten der oefeningen, ik bedoel de officieren van den generalen staf en de intendance, de scheidsrechters en partijcommandanten en den Leider.

Evenmin ligt het echter in mijne bedoeling over een dezer critiek te voeren als voor hen de loftrompet te steken, ik wil meer bepaald enkele daadzaken behandelen die zich eigenaardig

1) Zie von Boguslawski. — Die Anlage, Leitung und Durchführung von Feldmanövern. Bl. 158 en volgende.

voordoen bij de dienstverrichtingen en bij het optreden van die verschillende officieren vóór en gedurende de najaarsoefeningen op groote schaal. Wellicht valt ook daarbij te wijzen op eenige punten, die kunnen leiden tot verbetering, zooals dat trouwens reeds, wat enkele betreft, proefondervindelijk gebleken is. Uit den aard der zaak zullen daarbij eenige beschouwingen over de wijze der oefeningen en over de bezwaren, die hare volmaking in den weg staan, moeten worden geleverd.

Allereerst wensch ik te herinneren aan de groote moeielijkheden, die de voorbereiding eener manoeuvre op eenigszins uitgebreide schaal heeft, bij gemis aan eene wet tot het betreden van particuliere terreinen, ook al kan daaraan niets geen schade en misschien nog alleen voordeel gedaan worden, bij de reeds genoemde meer en meer toenemende ontginning van heidestrecken en de verdeeling der markgronden en in den laatsten tijd bij het Medusabeeld in den vorm van een bord waarop staat: Artikel 461!

Wie zelf veel verkend en voorbereid heeft, zal de waarheid erkennen van eene indertijd door mij opgeworpen stelling, dat wie daarbij voor de helft als physioloog, voor een vierde als advocaat en voor een vierde als militair optreedt, het meeste gedaan krijgt. Slechts enkele malen toch worden gladdaf en zonder opgave van redenen alle aanvragen om terrein geweigerd, meermalen aarzelt men echter met de toestemming tot het gebruik, hetzij uit vrees voor het onbekende of wel uit vrees voor de groote grondeigenaars of de pachters van jachtterrein. Ik gebruik hier met opzet het woord „vrees” omdat het herhaaldelijk voorkomt dat de mindere man voor zich geen bezwaar heeft maar hij niet durft voor zijn „heer,” als die heer namelijk jachtliefhebber is.

Wat nu de opvatting aangaat als zou dat genoeg lijden onder het gebruik van het terrein bij een of twee manoeevredagen, wat dus betreft de bewering als zou het wild zich verplaatsen voor enkele dagen waarop geschoten wordt, zoo is deze volgens het gevoelen van vele liefhebbers der jacht, maar die tevens „vaderlander” zijn, volkomen uit de lucht gegrepen. Het wild verlaat om die reden de plaats niet, maar het „ge-

wonnen en geronnen" is en als des avonds de troepen van het terrein zijn, zit langoor al weer op vedet gereed om die plaats te hernemen. Maar, er zijn menschen die dat anders inzien, er zijn er die, hoewel het met die opvatting eens, zeggen: „ik duld geen militair op mijn terrein" en ook voor die moet — althans als ze tevens grondeigenaar zijn en zij het hunnen pachters verbieden — de nek gebogen worden. En dat kost weinig moeite zoolang die menschen behooren tot de cosmopolieten, wien er weinig aan gelegen is of zij hunne coupons knippen en hunne patrijzen schieten onder de Nederlandsche of onder vreemde vlag, maar dat wekt rechtmatige verontwaardiging als die menschen jaren lang de eer hadden de uniform te dragen of nog hooge betrekkingen bekleeden bij de schutterij of wel zich op den voorgrond dringen bij het organiseeren van feesten op „Prinsesjesdag" hoog opgevend van hunne gehechtheid aan Oranje en vaderland. Vraag mij niet M. H!: „zijn er zoo", helaas! „zoo zijn er", ik ken er bij name en wellicht zullen ook enkelen, die deze woorden onder de oogen krijgen, zich zelve herkennen.

Aan de andere zijde moet worden toegegeven dat de boeren „om van het gemaal af te zijn" en ook al om hun heer niet lastig te vallen, zich soms achter diens naam verschuilen bij hunne weigering en juist daarom is het noodig *dat de op verkenning gezonden officieren over een geruimen tijd voor die voorbereiding kunnen beschikken*. In onzen volksaard ligt een sterk ontwikkeld gevoel van het „mijn en dijn", vooral van het „mijn" en het is zeer verklaarbaar dat men niet alleen wil gekend zijn, maar dat velen — om het eens platweg te zeggen — er „lekker" mede zijn als een paar officieren *namens hun generaal* komen vragen om toestemming tot gebruik van hun eigendom. Daarom nu moeten die officieren den tijd hebben om te weten wie in de te betreden streek de invloedrijke personen en groote grondeigenaars zijn en zóó gelegenheid hebben persoonlijk met deze kennis te maken.

Het is ongelooflijk welke goede gevolgen dat heeft, want M. H! niettegenstaande mijne boutade van daar even zou ik persoonlijk zeer ondankbaar zijn als ik mij niet levendig de

welwillendheid herinnerde die ik daarbij nagenoeg altijd ondervond. En zoo zal het zeker wel altijd zijn geweest en is het in den regel bepaald zoo dáár, waar voor een tweede of derde keer wordt gemanoeuvreerd. Dan is het vreemde, waarvoor in 't bijzonder de buitenman zoo angstig is, er af, dan heeft hij leeren zien dat de Nederlandsche soldaat over het algemeen ordelijk, goedig en voorkomend is. Want dat is zoo in spijt van enkele, op zich zelve staande feiten, waarbij eens eenige jonge menschen uit den band springen, misschien alleen om te bewijzen dat de uitzondering den regel bevestigt. Van de vele manoeuvres, die ik heb bijgewoond, heb ik geen enkele laten voorbijgaan zonder des avonds aan de inwoners te vragen wat zij dachten van de kalmte en rust, die in het kantonnement heerschten en altijd kreeg ik ten antwoord: „'tis of er geen soldaat in het dorp is.” Ik werp dan ook elke bewering van wanordelijkheden voor zoo verre die collectief een troep geldt, verre weg, van wien zij ook komen moge, al heb ik soms collectief een troep zien straffen omdat enkelen daarvan niet ordelijk genoeg waren geweest.

Zoo hoor ik nog in gedachten in zeker Geldersch dorp *op den eersten manoeuvredag* des namiddags te 4 ure de taptoe blazen en op mijne vraag aan eenige omzittende officieren wat dat beteekende, het antwoord van een commandant: „dat is voor mijn troep, ze hebben gisteren avond leven gemaakt en om ze wat rust te bezorgen is 't om 4 uur taptoe en om 5 uur avond-appel.” Een krachtig middel zeker in het laatst van Augustus en heilzaam ook, dat verzeker ik U; dezelfde troep was in den verderen loop der manoeuvre zoo kalm en fatsoenlijk mogelijk na het tegengaan van, wat ik het beste noemen kan, de eerste stalvroolijkheid.

Maar om terug te komen op de verhouding tusschen burgerij en militairen gedurende de manoeuvres, nagenoeg altijd getuigt die bij onze *zoogenaamd* anti-militaire natie van samenwerking en welwillendheid en dat is niet het minst te danken aan de inwerking der gemeentebesturen en in de provincie van het Kamerlid van Baar van de geestelijkheid.

Met name zou ik U burgemeesters kunnen noemen, die tot

twee- en driemaal met lust en ijver persoonlijk alles in hunne gemeenten zóo inrichtten dat niet alleen geen klacht werd gehoord onder den troep, maar dat na jaren officieren en minderen nog hoog opgeven van dit of dat kantonnement. Ik zou U kunnen wijzen, op den pastoor van Udenhout in Noord-Brabant die voor de komst der troepen zijnen hoorders toeriep dat zij landskinderen in kwartier kregen, dat ook hunne zoons zoo zouden komen onder een vreemd dak en dat een goed vaderlander niet kon volstaan met den soldaat een afgestapt maal te geven, maar dat hij er op rekende dat deze het zeer goed zou hebben. Dergelijke feiten komen waarschijnlijk niet ter oore der regeering, toch zou het wenschelijk zijn dat daarvan, waar zij zich voordoen, rapport werd gemaakt en dat eene openlijke erkenning van zulke brave mannen daarvan het gevolg was.

Niet alleen „que cela coûte si peu et fait tant de plaisir”, maar het nut daarvan voor leger en vaderland zou niet achterwege blijven.

In het algemeen herhaal ik nogmaals dat van de inwoners gewoonlijk de meeste welwillendheid wordt ontmoet; persoonlijk heb ik ondervonden dat in zekere streek de boeren den oogst tijdig binnen haalden om den troep gelegenheid te geven op hun bouwland te komen en dat ze hun vee uit de weide brachten om deze ter beschikking te stellen. Vooral, zooals ik reeds zeide, wanneer de officieren bij de oefening zelve, toestemming vragen om afgemaaid land te betreden, als dus de boer klaar ziet dat hij geen geldelijk nadeel lijdt, wordt dat bijna altijd toegestaan.

Beweerde ik zoo straks dat juist de meeste bereidwilligheid werd gevonden dáár, waar vroeger reeds gemanoevreerd werd, door ééne zaak wordt die soms getemperd, en dat is door de meermalen geuite klacht dat het bezetten eener streek den inwoners zooveel geld kost, en dat wel, hoe vreemd het schijne, wanneer de troep van rijkswege wordt gevoed. Wat toch leert de ondervinding in dat geval, niettegenstaande alle loffelijke pogingen der intendance om goede en voldoende waar te leveren? Door de gewoonte om den vorigen dag de levensbehoeften voor den volgenden in te koopen en die te laden op de kompagnies-

karren, komen deze, omdat ze eerst in de rust of bij afloop der manoeuvre naar het kantonnement mogen worden vooruitgezonden, eerst kort voor, soms gelijk en enkele malen na den troep aan. Is deze — en daarbij de koks en bijkoks — zwaar vermoeid, bestaat het middagmaal bovendien uit boonen als anderszins, die langen tijd noodig hebben om smakelijk eetbaar te zijn, dan eten de manschappen niet en geven zich soms niet de moeite om te koken. Vooral geldt dit voor de bereden wapens, waarbij eerst de paarden op stal gebracht en verzorgd en waarbij gefourageerd moet worden en de ruiters dan nog soms een uur ver hun eten moeten ophalen. Wat is het gevolg? Dat de waard in zijne goedhartigheid zelf bijspringt en zijne soldaten uit den eigen pot laat meëten en zóo dikwijls groote geldelijke opofferingen doet, voor het oogenblik met liefde, maar als zijn vroolijke en vriendelijke logés vertrokken zijn met de verzuchting dat zoo'n inkwartiering al een heel dure grap is.

En toch is datzelfde koken en eten of liever niet eten, vooral bij een nog te maken zwaren marsch, mede een reden voor het gewoonlijk zeer vroeg afbreken der oefeningen. Zoolang de bepalingen bestaan omtrent het bijhouden van den trein tot op het laatste oogenblik, is die haast tot eindigen van leider en chefs zeer verklaarbaar; is het ook niet uit vrees voor scherpe courantenartikelen dan zeker uit zorg voor de verpleging vanden troep. Maar op die wijze wordt de oefening afhankelijk van deze, die dan moet heeten te zijn eene beoefening van de verpleging te velde. Ware dat zoo, dan zou men er nog vrede mee kunnen hebben, maar de soldaat wordt door den gevolgden weg niet gesteld voor den oorlogstoestand, maar steeds voor den minst gunstigen van deze. Immers wanneer de troep in oorlogstijd vermoeid datzelfde kantonnement bereikte, zou op meer of minder regelmatige wijze beschikt worden over het daar gevondene of zouden de inwoners — dat bewijzen reeds de feiten in dagen van oproer — hem het benoodigde overvloedig aan dragen. Maar dat dorp kan dan verlaten, kan geplunderd zijn, hoor ik zeggen. Welnu voor het ergste geval staat het dan, wat voeding aangaat, gelijk met het bivak en dáár zou ik ook onder de manoeuvres wel degelijk en bij aankomst geheel

in den vorm willen laten koken en eten. Want ik beschouw het graven van veldkeukens, het toebereiden van het eten, zelfs het behoorlijk aanmaken van vuur, het verdeelen van het vleesch, enz. enz. *onder die omstandigheden* als eene zeer belangrijke oefening voor den veldsoldaat. En juist daarom zou ik, wanneer bij het einde der oefening de kwartieren niet te ver weg zijn en de verpleging van rijkswege moet geschieden, den troep nu en dan onder bescherming der voorposten het bivak willen laten betrekken nabij het gevechtsterrein en daar onder toezicht der officieren laten koken en eten om dan eerst tegen den avond naar de kantonnementen af te marcheeren, die dan in werkelijkheid *nachtkwartieren* zouden worden. Maar als de troep ver van daar en verspreid is, als dus eene dislocatie bepaald is die in oorlogstijd niet zou voorkomen, dan zou ik in het belang van den troep eene concessie willen doen aan het „kriegsmäszige” nasleepen en bijhouden van den bagagetrein en deze met koks en bijkoks reeds des morgens vroeg laten marcheeren naar de nieuwe kwartieren, opdat de troep bij aankomst de rijksvoeding smakelijk gereed vond, in de onderstelling dan als men wil, dat die het er voor den vijand gereed gemaakt vindt, zooals in den oorlog ook, en zelfs meermalen, gebeurt.

Voor wij het veld der gastronomie verlaten nog een enkel woord over het eten van den troep bij gewone inkwartiering gedurende de oefeningen. In den regel wordt op het platte land het middagmaal tusschen 12 en 1 ure gebruikt, en het is dus natuurlijk dat de burgers dat tijdstip als normaal beschouwend, het eten voor hunne geïnkwartierden op dat uur gereed hebben. Meestal echter komen deze niet vóór 2 of 3 uur, soms nog later aan met het gevolg dat de pot koud is en niet goed smaakt en dat ondank het loon wordt voor veel zorg en opoffering. Vandaar dat mede in het belang van den troep *bij de aanzegging van inkwartiering steeds ongeveer het uur van aankomst moet worden opgegeven* met het verzoek dat de inwoners daarnaar het uur van eten regelen.

Daar even kwam het bivak ter sprake, en daarbij doet zich de vraag voor: waarom toch bij de manoeuvres daarvan zoo bijzonder weinig wordt gebruik gemaakt? Soms wordt be-

weerd dat het bivakkeeren tot niets dienstig is, dat het als verhardingskuur evenmin nut heeft als een langdurig vasten, terwijl men in den oorlog toch ook wel eens honger lijdt. Die opvatting is als zoodanig moeielijk te weerleggen, maar men vergeet daarbij dat het voor officieren en troep eene oefening is niet in ontberen, maar in zoo min mogelijk ontberen, dat daardoor de handigheid om onder moeilijke omstandigheden en met geringe hulpmiddelen toch geen gebrek of ongemak te lijden wordt ontwikkeld en dat — ook alweer opdat de soldaat het in oorlogstijd niet voor het eerst ondervinde — het met alle daaraan verbonden bezwaren moet beoefend zijn. Soms ook werpt men op dat in ons klimaat met zijne dikwijls koude herfstnachten het bivakkeeren niet kan plaats vinden dan ten koste van vele zieken, wellicht van menschenlevens. Ik wil daarlaten of, vooral in het hooge terrein onzer oostelijke en zuidelijke provinciën, dat bezwaar zooveel grooter zal wezen dan bij onze naburen over de grenzen, waar het bivak bij de manoeuvres niet wordt vermeden, en ik kan niet aannemen dat bij eene behoorlijke voorziening van ligstroo en bij goed weder de opgeworpen bewering zoo geheel afdoende is. Maar dat weet niemand vooruit, hoor ik zeggen. Toegegeven, maar er is toch wel iets aan te doen door bijv. de oefeningen niet te laat in het seizoen te doen houden, wanneer de kans op kwaad weder en koude nachten gewoonlijk grooter wordt en door ook bij het vaststellen daarvan rekening te houden met de wassende en volle maan. En wanneer er hier onder U, M. H.! glimlachen, bepaal U dan, wat ik U verzoeken mag, daartoe en roep mij straks niet ter verantwoording voor deze stelling die ik niet kan bewijzen, maar die ik op grond van ondervinding opwerp. Intusschen het kan slecht weder zijn, weder waarbij onze soldaten en wij zelve om het lichamelijk welzijn in vreedstijd niet in de open lucht mogen overnachten, om niet eens te spreken van de groote daardoor veroorzaakte onkosten aan bedorven kleeding en uitrusting. Wij moeten daarop en daartegen in elk geval gewapend zijn, maar daarin is geheel te voorzien door eene uitbreiding van § 93 van het Voorschrift. Daarin wordt per brigade de verstrekking toegestaan van tentmaterieel voor een bataljon op de sterkte van

ongeveer 500 man. Door uitbreiding van die bepaling, zoodat, waar dat bij verkenning mogelijk mocht blijken, *minstens* 2 bataljons in tenten kunnen worden ondergebracht, zouden wij reeds een grooten stap vooruit komen. Men werpe hiertegen niet op dat door dien maatregel de treinen te groot worden, want het geheele aantal tenten met staanders voor een bataljon op de genoemde sterkte wordt gemakkelijk op drie transportwagens vervoerd, terwijl wanneer het beschikbare getal treinpaarden te klein mocht zijn, wat bij een niet onmogelijk gebruik van de paarden der 2 van de 6 batterijen die niet mede manoeuvreeren of des noods van de treinpaarden der andere divisien niet licht gebeuren zal, het requireeren van voertuigen slechts geringe kosten na zich zal slepen. Misschien is het geldelijk nog zelfs voordeelig, omdat de sommen anders uitgegeven voor de beschikking over zoogenaamde „noodkwartieren” gedeeltelijk vervallen. En waarom nu mijn dringen naar dat bivakkeeren? Wanneer ik de reden daarvoor noem, verlaat ik het gebied van de eischen der verpleging om tot die der tactiek terug te keeren. Want aan mijn verlangen naar oefening in het vormen van den handigen veldsoldaat paart zich dat naar meerdere concentratie van elke partij voor zich. De voordeelen toch daarvan, n.l. het verkrijgen van een meer natuurlijk verloop en eene grootere waarde van de manoeuvres worden daardoor vooral mogelijk gemaakt.

Onder die voordeelen zijn allereerst te rekenen de korte marschen door de onderdeelen der partijen naar het verzamelpunt af te leggen, waardoor zij dus frisch op het oefeningsterrein komen en de manoeuvre evenzeer vroeger kan aanvangen als langer kan duren. De ingenomen of in te nemen standplaats der beide partijen, want van *hoofdkantonnement* zal dan meestal geen sprake meer behoeven te zijn, beslist dan of — naar gelang van den onderlingen afstand een rencontregeslacht, eene aanvallende en verdedigende operatie of wel een achterhoedegevecht tot onderwerp der oefening zal worden genomen. Het nitzetten der voorposten voor de standplaats van elke partij wordt natuurlijker en daardoor gemakkelijker en beter dan wanneer *zoals nu* cigen troepen vlak daarbij en zijwaarts in

volkomen rust kantonneeren of zooals soms gebeurt de beide partijen elk in de helft van eene plaats zijn ondergebracht om den volgenden morgen naar de zeer achterwaarts gelegen verzamelplaatsen te worden geleid. Eene poging tot overvalling, eene alarmeering, zelfs een enkele maal een nachtelijke aanval worden mogelijk, de cavalerie zal geene berichten meer inbrengen omtrent colonnes op marsch die later blijken zich naar haar verzamelpunt te begeven. Het behoorlijk uitgeven van orders, ook aan de onderdeelen, zoowel als eene bespreking van den partijcommandant met zijne hoofdofficieren wordt veel eerder mogelijk dan thans. Uitgestrekte terreingedeelten, die thans ongebruikt blijven uit gemis aan onderkomen, worden dienstbaar aan de oefeningen. Allicht toch is het mogelijk een of twee bataljons in eenig oord geconcentreerd onder te brengen, in welks onmiddellijke nabijheid dan de andere bivakkeeren en daar ook, tenzij deze *geheel* eveneens kan worden gestald, dat gedeelte der cavalerie en artillerie te kantonneeren dat men den volgenden morgen vroeg dadelijk kan noodig hebben of dat nog voor eenige onderneming in den namiddag of avond zal worden bestemd. Want waar ik straks het bivak besprak, daar had ik natuurlijk in hoofdzaak het oog op de infanterie, omdat nu eenmaal het paard een dier is, waarvan de ondervinding leert dat het in oorlogstijd meer onderkomt en omkomt door de bivaks dan door de grootste ondergane verliezen. Zonder daarom zelfs bij de vredesoefeningen te ver te willen gaan en dus steeds angstvallig alle paarden onder dak te willen plaatsen, zijn dus — waar de gelegenheid ontbreekt de geheele partij onder te brengen — de bereden wapens de eerste, of beter de eenigste, die achterwaarts en zelfs tot op zekeren afstand kunnen worden gekantonneerd. Dat kan voor hen bij het flinke ration haver geen kwaad, vooral zoolang zij zich bij de divisiemanoevres zoo weinig vermoeien en zoo lang daarbij geen sprake is van het doorzetten van den aanval en van de vervolging met de daarbij behorende jacht tot bezetting, verdediging en aanval van *défilés* in den rug der teruggaande partij.

In de Russische voorschriften voor de in 1887 gehouden groote manoeuvres kan men lezen: „Bij den aanvang van elke oefening

zullen de partijcommandanten alle chefs van onderdeelen om zich vereenigen en hun in eene juiste, klare en bondige order het onderwerp der manoeuvre, het aangenomen plan van uitvoering en de rol, aan elk onderdeel toegedacht, uitleggen.

Dadelijk daarna zal elk dezer chefs alle onder zijn bevelen staande officieren vereenigen, hun de gegeven orders mededeelen en zijne eigene geven, daarop zal elk officier evenzoo handelen met de onderofficieren en soldaten, die hij commandeert. Op die wijze zullen de manoeuvres dubbel nuttig zijn, iedereen zal belangstellen in de ontwikkeling der handeling en deze kunnen begrijpen." Die bepaling nu, welke soms hier en daar gedeeltelijk, maar zeker nooit in haar geheel wordt uitgevoerd zou ik gebiedend in ons Voorschrift willen zien opgenomen. Maar ook bij onze thans gebruikelijke verspreide dislocatie zou hare naleving weder zeer moeielijk worden, daar terecht in § 34 is voorgeschreven dat streng moet worden toegezien dat de manschappen niet voor het bepaalde uur op de verzamelplaats aankomen. Zoodra dus thans het laatste en van verre komende troependeel, dat in den regel met ongeduld wordt verwacht, verschijnt, begint de oefening, terwijl wanneer de troepen in een kleinen kring waren ondergebracht die belangrijke inleiding vóór het aantreden van het geheel zou kunnen afgeloopen zijn zonder dat op een te laat uur behoeft te worden begonnen.

Zijn eenmaal de orders zóó gegeven en de troepen in beweging gekomen dan heeft de partijcommandant slechts een goed punt van overzicht op te zoeken om van daaruit te waken over de goede uitvoering, aan zijne onderbevelhebbers zooveel doenbaar zelfstandig hunne taak latende afspelen. En om daarbij niet in verleiding te komen van te snel in te grijpen, vooral niet dáár, waar zijne plaats niet is, zal hij goed doen op het gekozen waarnemingspunt *af te stijgen* en er te blijven tot het verdere verloop der manoeuvre noodzaakt tot verwisseling van standplaats.

De ondervinding leert allereerst dat men kalm te voet staande het meest en het juist ziet en dat de oriëntteering op de kaart het gemakkelijkst is. Bij twijfel of eenig waargenomen feit de moeite waard is van eigen nader onderzoek zal men, vooral als

de zenuwen niet geheel gevoelloos zijn, zich zeker langer bedenken wanneer daartoe eerst moet opgestegen worden. Te paard zittende is echter een galopje daarheen zoo verleidelijk, maar soms kan dat lang duren en wordt de reden van het vergeten der hoofdzaak en van het uit de hand geven der geheele leiding. (1)

Het noemen van dat laatste woord voert mij tot de volgende beschouwingen over deze, en wel bepaald wat betreft de hoogste leiding der oefeningen en meer bijzonder tot de moeilijkheden, die haar óf door enkele minder gelukkige bepalingen in het Voorschrift óf wel door het stelselmatig niet nakomen daarvan in den weg worden gelegd.

Tot de bepalingen, die ik hier op het oog heb, behoort vooreerst die, welke zegt dat de *onderstelling* voor beide partijen gelijkkluidend moet zijn en dan verder slechts de aan elke partij te geven *opdracht* bespreekt. Het maken van waarschijnlijk onderstellingen en van goede, ondubbelzinnige opdrachten is op zich zelve reeds zeer moeilijk maar door de genoemde bepaling wordt het nagenoeg onmogelijk. Allerlei onnatuurlijkheden en bezwaren worden daardoor in het leven geroepen en om die te ontgaan en dan toch eene gelijkkluidende onderstelling te hebben, wordt deze krachteloos en niet voldoende sprekend en behelpt men zich om onderstelde toestanden ter kennis van slechts één der partijen te brengen met een N.B. of p.s., waarin dan staat wat de andere niet weten kan of mag. Of wel men zet er dat vierkant in 'en maakt zóó de verhouding tot de tegenpartij valsch. Eén voorbeeld slechts gegrepen uit een der manoeuvreverslagen. „Eene Zuidelijke legermacht is bij Weert Noord-Brabant binnengerukt met het doel zich meester te maken van den spoorwegknoop bij Eindhoven en verder in noordelijke richting tot over de Maas door te dringen. Eene Noordelijke legermacht heeft tot taak een en ander te beletten.” Nu doet zich al dadelijk de vraag voor: „hoe weten de beide partijen dat van elkander” en verder: „is den commandanten niet alle initiatief ontnomen?”

(1) Men leze hierover de brochure van den Kolonel A. von Schell „Der Detachementsführer” bl. 25 en 35, eene kleine, maar zeer degelijke verhandeling, van veel belang voor de leiders en aanvoerders bij najaarsoefeningen.

Laat de verdediger maar dicht bij dien knoop blijven, dan belist de sterkte en het min of meer voordeelige terrein of die behouden blijft of niet, want al rukkt de aanvaller met een groot deel zijner macht demonstreerend naar elders, de verdediger laat hem trekken, immers hij kent het doel van zijne tegenpartij nauwkeurig en even goed als deze. Om kort te gaan, de zaak is zóó:

Er ontbreekt een schalm in de keten en wel het Algemeene of als men wil Strategische denkbeeld. Dat moest nooit ontbreken en *dat* kan gelijkkluidend zijn, de onderstelling slechts in zoo verre als de tegenpartij dat op eenige wijze weten of vermoeden kan. Maar de Leider, die het schema voor de oefeningen ontwerpen, de stafofficier, die het uitwerken moet, zit voor de bepaling van het Voorschrift en volgen ze dat niet op, dan stellen zij zich aan eene op die bepaling gegronde critiek bloot. In Duitschland bezigt men dan ook een Generalidee, een Spezialidee en de Auftrag, waarvan *de eerste* gelijkkluidend is, of wel men laat bij kleinere oefeningen de beide eerste weg en schetst den toestand in de opdracht, die van zelve niet onder de oogen der tegenpartij komt.

Maar ook het niet nakomen van goede bepalingen uit het Voorschrift leidt tot bezwaren voor de leiding en hierbij geraak ik tot eene der groote zaken, die van invloed zijn op het al of niet natuurlijk verloop der manoeuvres. Ik heb het oog op de bepalingen omtrent en de verrichtingen van de scheidsrechters, zonder evenwel uitgebreid te willen nagaan of die bepalingen geene wijziging of althans aanvulling behoeven.

Ik kan echter niet nalaten bij deze gelegenheid het hooge gewicht van die betrekking te doen uitkomen en dat niet beter dan door eene aanhaling uit de reeds genoemde Russische voorschriften. Daarin leest men o. a.: „Voor den gang der manoeuvres zullen scheidsrechters worden benoemd gesteld onder de bevelen van een hoofdscheidsrechter. Hunne rol zal zich niet bepalen tot het beoordeelen der ontmoetingen of tot de beslissing van betwistbare punten tusschen de partijen, zij zullen van het begin tot het einde de ontwikkeling der manoeuvre moeten nagaan. Zij maken vooral dat de partijcommandanten zich vol-

komen doordringen van den aard der manoeuvre en van de hun gegeven bevelen, dat deze zich ten juisten tijde nauwkeurige berichten verschaffen omtrent de tegenpartij, dat zij juiste, duidelijke en bondige orders geven en dergelijke rapporten maken, dat zij zoo min mogelijk de plaatsen verlaten, die zij bij een werkelijk gevecht zouden innemen, om zich te gewennen van daaruit de bewegingen te beoordeelen en te leiden, dat zij niet zonder bepaalde noodzakelijkheid ingrijpen in het bevel van lagere tactische eenheden, om de chefs van deze laatste niet te beletten zich te oefenen in het initiatief en het spoedig handelen, dat zij tusschen de verschillende elementen van alle wapens een voortdurend verband bewaren, dat uitsluitend het gemeenschappelijk optreden en de onderlinge ondersteuning waarborgt.

Bovendien zullen de scheidsrechters zich overtuigen of bij alle formatiën, marschen en gevechtsbeschikkingen orde en stilte worden in acht genomen, of men zich in alle omstandigheden houdt aan de bestaande voorschriften.

Zij zullen alle overhaasting en elke zucht naar ijdel vertoon tegengaan.

De hoofdscheidsrechters zullen zich voortdurend op de hoogte houden van den toestand van elken troep; in de oogenblikken waarin zij zelve niet alles kunnen zien, zullen zij zich doen inlichten door andere scheidsrechters en door de partijcommandanten. Zij zullen zelfs het recht hebben den gang der manoeuvre te schorsen wanneer zij dien maatregel in het belang van de oefening noodig oordeelen

Bij het einde van elke manoeuvre zal de hoofdscheidsrechter alle scheidsrechters en de commandanten der troepen vereenigen, hij zal ze ondervragen en hunne opmerkingen verzamelen en na aldus alles te hebben opgehelderd wat hem eenigen twijfel zou kunnen overlaten, zal hij de manoeuvre ontleden en beoordeelen. Alle bij de verkenning geschreven meldingen zullen hem in originali worden aangeboden om als bewijsstukken te dienen.

De hoofdpunten der critiek moeten onmiddellijk door de chefs van tactische eenheden ter kennis hunner minderen worden gebracht."

Tot zoo ver de Russische voorschriften, die ik slechts heb aangehaald om te herinneren aan het gewicht der scheidsrechtelijke betrekking, al vermeen ik ook dat veel van het hier genoemde behoort tot de bemoeiingen van den staf van den Leider, en ik in elk geval dezen laatste alleen als hoofdscheidsrechter zou willen beschouwd zien. Maar nu rijst de vraag: „kunnen bij onze thans gebruikelijke wijze van doen de scheidsrechters wel van zoodanigen, zelfs van eenig merkbaaren invloed op den gang der oefening zijn?” En dat beantwoord ik beslist ontkennend, allereerst omdat § 30 van het Voorschrift omtrent oefeningen met twee partijen, hetwelk op dat tot het houden van groote manoeuvres van toepassing is, nooit wordt nageleefd. Die paragraaf zegt o. a. woordelijk: „Bij *elke* partij, wanneer deze uit eene brigade of meer bestaat, dienen drie scheidsrechters ingedeeld te worden.” En wat zien wij bij de divisiemanoevres? slechts eene indeeling van twee scheidsrechters voor het geheel, waarbij dan nog gewoonlijk als zoodanig de commandanten der cavalerie en artillerie optreden, hoogstens dus vier, maar nooit het vastgestelde en hoog noodige aantal. En verder verbiedt diezelfde paragraaf hun elke inmenging, tenzij en dan volgen eenige punten, waarvan de zin is, tenzij de zaken niet verkeerd loopen, maar verkeerd geloopt zijn en dus alleen de machtspreuk „buiten gevecht gesteld” overblijft. Maar gaan wij verder, en vragen wij ons af: „kan een scheidsrechter, die op het terrein rondrijdt met slechts één ordonnans met de witte vlag wel iets noemenswaardigs doen voor het natuurlijk verloop der oefening?” Ook daarop moet ontkennend worden geantwoord. Zal dat werkelijk het geval zijn, dan dient elk van het reglementaire getal scheidsrechters minstens van twee officieren en de noodige ordonnansen vergezeld te zijn, bestemd om door hem naar behoefte gebruikt te worden. Die officieren zou hij kunnen medegeven om den afloop vast te stellen van kleine, maar gewichtige ondernemingen, die kan hij afzenden naar zijne bij de tegenpartij dienstdoende ambtgenooten om hun kennis te geven van de door de artillerie beschoten levende of doode doelen, die kan hij bezigen tot het maken van de noodige aantekeningen omtrent bepaalde tijd-

stippen, duur van beschieten van eenig terrein- of troepenge-deelte, opgemerkte misslagen als anderszins, en zóó ondersteund zal hij werkelijk en tijdens de manoeuvre en na afloop bij de critiek een meer gewichtig aandeel aan het nut der oefening nemen dan thans het geval wezen kan.

Wat die critiek zelve aangaat, kunnen wij gevoegelijk de Russische voorschriften overnemen, dat wil zeggen het houden daarvan na het nemen van inlichtingen bij de betrokken officieren en het hooren van partijcommandanten en scheidsrechters onmiddellijk na de oefening en op het terrein. Dan krijgt men allereerst eene rechtvaardige critiek in het bijzijn van den beoordeelde, eene critiek meer van waarde dan die in menig, maanden later verschijnend en daarom alleen — ook bij de meeste rechtvaardigheid — minder juist verslag, als diezelfde beoordeelde soms glimlachend zegt: „meer eer dan mij toekomt,” maar ook wel eens schouderophalend of wrevelig: „zou ik zóó gehandeld hebben” of: „neen, zóó stom ben ik niet!” maar dan zonder recht van verdediging of appél. Maar voor *zulk* eene critiek is tijd noodig en bovenal gelegenheid tot bedaard en kalm spreken en toeluisteren. Daarom, als dat bepaald noodig is, de troepen vooruitgezonden naar hunne kantonnementen, maar in elk geval eene bespreking *te voet* en zoo mogelijk binnenskamers buiten bereik van het gejoel der soldaten en van de dan juist klinkende tonen der muziek.

Wanneer ik, M. H.! zoo aan het verhalen bleef van al wat mij de bijgewoonde manoeuvres hebben te zien en te denken gegeven, zou ik in staat zijn een boekdeel te vullen. Ik zou U in omstandigheden kunnen wijzen op de noodzakelijkheid om, zooals reeds bij de cavaleriemanoevres geschiedt, de beschikkingen der partijen den vorigen avond bij het hoofdkwartier te doen inkomen, op die, om de blauwe vlaggen voor gemarkeerde troepen af te schaffen en zoowel daarvoor als voor het aanduiden der doelen van de artillerie gebruik te maken van raamvlaggen in sterk sprekende kleuren, als wit, oranje, geel, rood, enz., op het nut van een werkelijk toepassen van optische seingemeenschap tusschen torens als anderszins. Verder op dat van het gebruik der hospitaalsoldaten en ziekendragers zoowel

tot hunne eigene oefening als tot het stelselmatig verzwakken der voorste linie en de daardoor tastbare noodzakelijkheid van ondersteuning en versterking. Volgens de nieuwste voorschriften *moet* dat gebeuren, en ben ik wel ingelicht, dan geschiedde dit, althans als oefening voor het geneeskundig personeel, ook bij de laatste groote manoeuvres. Laat ons hopen dat het zoo altijd en overal blijven zal en dat in het algemeen geen verslapping intrede bij het nakomen der eischen van het voorschrift, zooals ik bijv. reeds heb gezien bij die omtrent het markeeren van troepen waarvan eene onbegrepen en verwarde manoeuvre het gevolg was. Ik zou kunnen aandringen op een ruimer gebruik van marschvoorposten, dat natuurlijke stelsel in den bewegingsoorlog, in plaats van een gedwongen aanpassen aan elk terrein van de normale voorpostenopstelling van het plaatje uit het Voorschrift op den velddienst, op een vermeerderd bezigen van troepen in de hand van den Leider tot versterking van een der partijen en zodoende op ongelijkheid in aantal van deze zoowel bij den aanval als bij de verdediging. Ik zou daartoe de wenschelijkheid kunnen betoogen van het onverwacht aantrekken van eenig nabij het oefeningsterrein gelegen garnizoen, al behoort die troep ook tot eene andere divisie, van het nut eener combinatie van de divisiemanoeuvers met de fort- of cavalerie-oefeningen.

Evenwel ik dien mijn gedachtenstroom te breidelen daar ik, alvorens te besluiten, nog enkele woorden moet wijden aan de oefeningen op kleinere schaal en de kadermanoeuvres, minder om die oefeningen zelve als om het verband dat tusschen deze en de groote manoeuvres bestaat, en dat wel uit een financieel oogpunt. Had Z. E. de Minister van Oorlog het geld voor de oefeningen in overvloed voor het nemen, dan zou ik het niet wagen eene stem uit te brengen tegen de groote kosten welke vooral in de laatste jaren die kleinere oefeningen na zich sleepen. Maar bij de betrekkelijk beperkte som, die voor de oefeningen in het algemeen beschikbaar is, zoude ik èn kleinere èn kadermanoeuvres tot meer bescheiden afmetingen wenschen teruggebracht te zien, in zooverre, dat bij die oefeningen op kleinere schaal de garnizoenen op zich zelve bleven zonder detachering

van andere wapens, eene verplaatsing, die steeds groote kosten na zich sleept, zonder dat nut af te werpen, dat met hetzelfde geld verkregen kan worden voor eene uitbreiding in troepensterkte of in tijd van duur bij de oefeningen op groote schaal. Datzelfde geldt m. i. voor de kadermanoeuvres, welke ik zou wenschen te zien teruggebracht tot besprekingen nabij de garnizoenen onder een, als ik hem zoo noemen mag, „tactischen wandelleeraar”, of tot het verkennen in détails door enkele officieren van die terreinen of streken waar het troependeel waarbij zij dienen, in oorlogstijd kan worden geplaatst.

En wanneer ik nu aan het einde mijner taak U verzoek in gedachten terug te keeren tot datgene wat ik besprak, dan zal het U duidelijk zijn dat mijne wenschen zich in hoofdzak bepalen tot het ijverig opzoeken en in toepassing brengen van al datgene wat ons voert tot een meer natuurlijk verloop van onze oefeningen op groote schaal, tot een zooveel mogelijk naderen daarvan tot de werkelijkheid opdat, wanneer eens het zwaard moet worden getrokken, wij niet alleen „oorlog voeren”, maar ook „oorlog weten te voeren”.

Acht jaren zijn voorbijgegaan sedert de toenmalige Voorzitter dezer Vereeniging, onze hooggeachte en gewaardeerde generaal Knoop, mij als spreker de eer aandeed mij een „tot weerziens” toe te roepen; veel van wat ik toen wenschte is niet verhoord, andere als urgent voorgestelde zaken zijn nog dezelfde, maar ook eenige mijner voorstellen werden werkelijkheid.

En dat laatste juist, M. H.! doet mij thans eindigen in de hoop, dat wanneer mijne heden ontwikkelde denkbelden besproken en overwogen zijn, zij, althans in hunne gevolgen, niet geheel onvruchtbaar zullen blijven.

De VOORZITTER. Voorloopig reeds mijn dank aan den geachten spreker voor zijne uitnemende voordracht.

Mag ik vragen of iemand naar aanleiding daarvan het woord verlangt om eenige opmerking te maken of vragen tot den spreker te richten?

De heer CALLENFELS: Ik heb het woord niet gevraagd om

in eene beoordeeling te treden van hetgeen door den heer Wüppermann is gezegd, alleen wensch ik daarover eenige opmerkingen te maken, waarbij ik den geachten spreker op den voet zal volgen.

In de eerste plaats zeide de heer Wüppermann, dat wij niet meer, even als vroeger, in de gelegenheid zijn te zien hoe bij onze naburen de manoeuvres plaats hebben.

Ik weet wel dat dit officieel niet meer gebeurt, maar dit neemt niet weg dat, wanneer men de een of andere manoeuvre wil bijwonen, daartoe wel de gelegenheid te vinden is. Onze Duitsche wapenbroeders zijn in dit opzicht zeer welwillend en bereid om alle gevraagde inlichtingen te geven.

Voorts heeft de heer Wüppermann eene manoeuvre beschreven, geheel en al denkbeeldig. Het kwam mij echter voor, dat hij daarbij de zaken wel wat al te belachelijk heeft voorgesteld. Ik begrijp nu wel dat men, om enkele fouten aan te toonen, soms dien toon aannam, maar ik vraag of het noodig was de verschillende wapens zóó critisch te beoordeelen als de heer Wüpperman heeft gedaan.

Na in het algemeen zijne fantastische manoeuvre te hebben geschetst, kwam de spreker tot eene beoordeeling van de verschillende wapens: infanterie, cavalerie en artillerie.

Wat de infanterie betreft, meen ik dat de spreker die te weinig wil laten marcheeren. In Deutschland geschiedt dit ook niet, maar worden bij 't marcheeren aan de infanterie eenige gemakken gegeven. De commandanten hebben daartoe de bevoegdheid. Ook is het oefenen in het marcheeren voor de infanterie zeer noodig.

Wat de inspectiën betreft, de heer Wüppermann achtte die overdreven. Maar in het Duitsche leger moet iederen avond na de manoeuvre de infanterist zijn geweer en laarzen toonen.

Wat de dekking op het terrein betreft, men weet dat de strijd hierover nog steeds voortduurt. De meest bekende schrijvers omtrent de taktiek zijn het op dit punt nog volstrekt niet eens. Wat mij betreft, ik meen dat men het zich dekken niet moet overdrijven, zooals mij voorkomt dat spreker dit wil, en dat men vooral heeft te zorgen voor behoud van het verband onder den troep en voor het regelmatig voorwaarts gaan.

Wat de cavalerie betreft, ik geloof zeker te weten, dat men in Duitschland het stelsel toepast van verkenning voor een klein gedeelte, even als de heer Wüppermann voorstelt; en dat het grootste deel der cavalerie bestemd wordt voor de beveiliging. Hierbij bevindt zich de commandant der cavalerie, ten minste bij een regiment, tusschen het verkennende en beveiligende gedeelte.

De artillerie, zegt de heer Wüppermann, moet meer een werkelijke voorstelling geven van den toestand op het oorlogsterrein.

In theorie is dit zeker goed, maar bij het noodzakelijk spoedig verloop der manoeuvres is het niet mogelijk de artillerie alles zóó te laten doen als te naastenbij in de werkelijkheid plaats heeft.

Het is waar, vroeger heeft de artillerie bij de manoeuvres niet steeds zóó gehandeld als men wel zou gewenscht hebben. Maar de oefeningen lieten toen ook wel te wenschen over. Dit is thans veel verbeterd, en men heeft nu ook van dat corps veel betere resultaten.

De hoofdzaak moet evenwel steeds zijn, dat de artillerie aan de manoeuvres deelname. Thans geschiedt dit om de drie jaren maar door een gering gedeelte, slechts vier batterijen worden dan daarbij ingedeeld. Het gevolg daarvan is dat in zes jaar vele batterijen maar éénmaal met de manoeuvres medewerken. Ik acht het wenschelijk dat alle zes batterijen van een regiment dan medegaan. Men kan daartoe geraken door de aanvulling van afgerichte paarden zóó te regelen, dat de batterijen steeds zes bespanningen en de noodige paarden voor het kader compleet hebben. Op die wijze kunnen zij steeds met vier stukken en twee caissons uitrukken.

Omtrent het bivakkeeren ben ik het geheel eens met den heer Wüppermann, dat men voor de oefening van den troep daarvan meer gebruik moet maken. Nu is het waar dat bij het bivakkeeren nadeel wordt toegebracht aan de uitrustingen. Maar zou het nu niet mogelijk zijn om, zonder veel kosten, steeds eene uitrusting voor den oorlog, en eene voor de oefeningen te hebben. Ook zie ik er geen bezwaar in dat nu en dan de cavalerie en artillerie ook een bivouac betreft.

Heeft de heer Wüppermann met meesterlijke hand de oefeningen behandeld, de leiding werd slechts aangestipt.

Misschien is het vermetel dit terrein te betreden, maar toch kan ik niet nalaten enkele punten onder de aandacht te brengen.

Voor het opmaken van de onderstelling is veel voorbereiding noodig. Maar zou het nu niet mogelijk zijn op den dag van de manoeuvres de veronderstelling te geven aan een daartoe aan te wijzen hoofdofficier en wel iederen dag aan een ander. Die veronderstelling kan dan zoo ingericht zijn, dat eerst de voorposten worden uitgezet. Zóó geschiedt het in Duitschland. Ik geloof, dat dit voor de verschillende commandanten gewenscht is. Wanneer in het gevecht de brigade-generaal sneuvelt, dan moet een ander dadelijk het bevel overnemen.

Ik meen voorts dat de bevelen zoo kort mogelijk moeten zijn om geen verwarring te veroorzaken. En die kortheid in de bevelen leert men nu het best, door de opdracht op den dag van de manoeuvre te geven.

Een hoofdzaak is het oefenen van de verschillende wapens. Daarvoor zal het wenschelijk zijn dat zoowel de infanterie, de cavalerie als de artillerie zoo sterk mogelijk bij de manoeuvres zijn. Tevens is het wenschelijk om de miliciens vroeger te laten opkomen dan thans, ten einde hun de noodige geoefendheid te geven. Men kan dan alleen goede resultaten van de oefeningen verwachten.

Al wat op het oorlogsveld kan plaats hebben, moet zooveel mogelijk in vrede worden geleerd.

Ik wil eindigen met een variant op het woord van de Genestet :

Geef ons wat minder theorie, o Heer,
Schenk ons een practisch oefenen meer.

De heer VAN DER WJCK. Ik meen niet buiten de orde te gaan door een oogenblik de aandacht te vestigen op ons *Voor-schrift op den Felddienst*.

Het komt mij voor dat dit niet meer voldoet aan de billijke eischen, die men deswege stellen kan en bijv. glansrijk eene vergelijking kan doorstaan met de Duitse *Felddienst-Ordnung*.

Ik weet nu wel dat een nieuw reglement in bewerking is,

maar tusschen „in bewerking wezen" en „ingevoerd zijn" verloopt dikwijls nog geruime tijd.

Krijgen wij morgen oorlog met Duitschland, dan zullen wij het ook in dit opzicht eenige punten voorgeven.

Is dat gewenscht? Neen! Is dat te voorkomen? Ja! en zelfs onmiddellijk, met eene pennestreek. Stel ons V. V. buiten werking. Gelast dat de D. F. O., *aangepast aan onze toestanden*, zal worden gevolgd en vervaardig met spoed eene Ned. bewerking van dit reglement.

Ik twijfel niet of er zullen velen zijn, die het plegen van zulk plagiaat ten strengste afkeuren; maar, als we oprecht zijn, zullen we moeten bekennen dat we meestal niet veel anders doen dan compileeren en naschrijven en wel omdat we zelf geen oorlogs-ondervinding hebben en dus moeten afgaan op „hooren zeggen."

Ik waarschuw dan ook met den meesten nadruk tegen het zoogenaamd „verbeteren" der D. F. O. Meestal zijn die zoogenaamde verbeteringen het in werkelijkheid niet.

Het is voorzichtiger het eenvoudig na te schrijven, natuurlijk niet letterlijk, maar aangepast aan onze toestanden.

De heer WÜPPERMAN. Het zij mij vergund de beide sprekers in omgekeerde orde te beantwoorden.

Met den heer van der Wijck erkent zeker ieder de hooge waarde van het Duitsche velddienstreglement.

Het is zoo compleet mogelijk en laat daarbij aan de aanvoerders volkomen vrijheid. Ik beaam dan ook gaarne zijn wensch naar navolging van het reglement, althans wat den geest betreft.

Wat den heer Callenfels aangaat, wensch ik op te merken, dat het moeielijk is alle door hem besproken punten in détails te behandelen. Eenige opmerkingen slechts.

Ik ben het volkomen met hem eens, dat wanneer men wil, er wel gelegenheid is de manoeuvres elders bij te wonen. Ik heb dan ook alleen gewezen op het feit, dat het moeielijker is geworden officiëel bij de manoeuvres onzer naburen tegenwoordig te zijn.

Wat de groote marschen van de infanterie betreft, zeker is

oefening in het marcheeren noodig. Maar mijne bedoeling is, dat de langdurigheid van de marschen geen nadeel mag toebrengen aan de manoeuvres zelve.

Wat de inspectiën aangaat, ik wist niet dat in Pruisen de compagnies-commandanten elken dag na afloop der manoeuvres inspectie hielden over al de geweren en laarzen.

Het deed mij echter genoeg dit te hooren, omdat het mij herinnerde aan het feit dat bij zekere manoeuvre van de vijf compagnies-commandanten van eenzelfde bataljon vier inspectie hielden over de geheele uitrusting, terwijl de vijfde zich bepaalde tot eene inspectie over de geweren en laarzen, terwijl die commandant toevallig een mij van nabij bekend luitenant der cavalerie was.

Wat het dekken betreft, is het zeer moeielijk theoretisch te beslissen wat werkelijk het beste is.

De praktijk bewijst dat in den oorlog van 1870 de Pruisen zich zooveel mogelijk dekten en daardoor meestal in de vijandelijke stelling drongen terwijl de Russen zich bij Plewna niet dekten en afgeslagen werden.

De ondervinding leert dus tot nog toe dat de meest praktische resultaten door dekking worden verkregen. Het is zeer schoon gedacht de troepen tegen het vuur in te brengen; maar dat is nog altijd eene theoretische bespiegeling en geen werkelijkheid.

Omtrent het gebruik der cavalerie bedoelt de heer Callenfels waarschijnlijk het omgekeerde.

Wat de artillerie betreft, ik geef toe dat men haar, wegens den korten tijd der manoeuvres, niet alles kan laten doen wat noodig is. Doch ik meen, dat men toch van haar meer nut kan trekken dan thans plaats heeft.

Volkomen beaam ik den wensch van den heer Callenfels om meer artillerie bij de manoeuvres te gebruiken; terwijl ik het verder met hem eens ben, dat de tijd van opkomst der militie wat de artillerie en infanterie betreft thans niet de meest geschikte is.

Wat zijne opmerkingen omtrent de leiding betreft, ik wilde niet in te veel details treden, doch ik beaam, dat de verwis-

seling van commandant, zoo als in Pruisen plaats heeft, hare goede zijde heeft. De hoofdofficieren, die dan uitvallen, kunnen dan in de eerste plaats mede als scheidsrechters optreden.

Wat eindelijk de opmerking aangaat als zou ik een belachelijke voorstelling van de manoeuvres hebben gegeven, wensch ik te herinneren dat ik gezegd heb dat mijne veronderstelde manoeuvre verdeeld was over vele jaren en over verschillende manoeuvres en dat mijn doel slechts was om aan te toonen hoe veel te leeren valt uit de fouten van anderen en vooral hoe veel goeds onopgemerkt voorbijgaat of verkeerd beoordeeld wordt.

De Voorzitter. Als niemand der Heeren meer het woord verlangt, voel ik mij gedrongen den heer Wüppermann ook namens de geheele vergadering dank te zeggen voor zijn leerrijke voordracht, welke aanleiding heeft gegeven tot eenige zeer te waardeeren wisseling van gedachten met twee andere sprekers.

Thans M. H. wil ik vóór het eindigen van deze laatste vergadering in dezen winter, als naar gewoonte een korten retrospectieven blik slaan op dit afgeloopen werkjaar. Mocht de Generaal Pel mijn geachte voorganger, toen hij nu juist een jaar geleden het werkjaar 1886/87 als voorzitter sloot, een woord van weemoedige herinnering wijden aan den overleden ondervoorzitter Robidé van der Aa, weinig had men toen kunnen vermoeden dat hij zoo kort daarna zelf ten grave zou dalen. Ook aan de nagedachtenis van dien ijverigen voorzitter is te dezer plaatse reeds vroeger hulde gebracht en wil ik dus daarover hier niet meer uitweiden, doch alleen hier in herinnering brengen, dat tengevolge van de twee bedoelde sterfgevallen en het aftreden van het geachte Bestuurslid de Baron van Hardenbroek, het Bestuur eenige verandering in zijn samenstelling onderging en wel door de verkiezing van mijzelven als Voorzitter, den heer Bosscher als onder-voorzitter en de heeren Jhr. Baud en Jhr. Klerck als Bestuursleden.

De in het afgeloopen jaar gehouden voordrachten waren van den meest afwisselenden aard; niet alleen toch leverde de oud-ingenieur Beekman ons beschouwingen over het meer en

meer toenemend gebruik der genietroepen te velde en de Ritmeester Wüppermann over gecombineerde manoeuvres, maar de heer van Sypesteyn bezorgde ons een paar genotvolle uren uit den schat zijner krijgshistorische nasporingen en Lt.-Kol. Verstege voerde ons terug tot de geschiedenis der Punische oorlogen met toepasselijke beschouwingen over onzen ongelukligen Atjeh-krijg — terwijl de heeren Doctoren Pareau, van der Stok en van Leent ons belangrijke hygiënische en natuur-historische studiën voordroegen alle in rechtstreeksch of zijdelingsch verband gebracht met het streven onzer Vereeniging.

Ook dit jaar is dus weder, even als vorige jaren, vruchtbaar geweest tot vermeerdering van onze kennis zoowel van Indische als van Nederlandsche militaire toestanden en behoeften, en dit wordt blijkbaar in de beide legers erkend, want onze Vereeniging bloeit en het getal harer leden neemt steeds toe, waardoor het dan ook o. a. mogelijk is geweest het in 1886 aangenomen doch zeer kostbare beginsel van *het uitschrijven van prijsvragen* in ruime toepassing te brengen.

De eerste dier prijsvragen „*over Nederland's gewapende neutraliteit*” kan als geheel afgedaan worden beschouwd en elk der leden heeft daarvan het zichtbaar bewijs ontvangen in den vorm van een lijvig en keurig boekdeel, waarin de twee belangrijke stukken van de heeren Bosboom en Hoogenboom over dat onderwerp voorkomen.

Wat de tweede prijsvraag betreft „*over de approviandeering der stelling Amsterdam*” ook daarmede zijn wij eveneens bijna gereed, zooals ik in het begin van dezen avond uitvoerig heb medegedeeld en zoodra de kas het toelaat, waarschijnlijk vóór het einde dezes jaars, zal daarvan mede een boekdeel gratis aan de leden worden uitgereikt.

Met de derde prijsvraag eindelijk „*over eene organisatie van het Ned.-Indische leger*”, zijn wij goed op weg. De drie daarop ontvangen antwoorden zijn n.l. sedert eenige weken in handen gesteld van eene commissie van beoordeeling bestaande uit de heeren Verstege, gep. Lt.-Kolonel der Inf., de Wijs, gep. Majoor der Artill. en Bruinsma, Majoor der Inf., allen van het O.-I.

leger. die zich op verzoek van het Bestuur welwillend met deze taak hebben willen belasten.

Ook heeft het Bestuur zijne pogingen om voor den volgenden winter de leesbeurten op nuttige en aangename wijze vervuld te krijgen, volkomen zien slagen en het is mij een genoegen U te kunnen mededeelen, dat wij reeds toezeggingen hebben gekregen voor de volgende voordrachten:

P. G. van Schermbeek, Kapitein-Ingenieur. Over een en ander uit zijne militaire loopbaan in Japan.

M. H. Plantenga, Kap. der Inf. Over Militie-legers in verband met Nederl. toestanden.

W. A. Cobljn, gep. Kol. der Inf. O.-I. leger. Over de wijze hoe Java te verdedigen tegen een buitenlandschen vijand.

C. A. Eckstein, Directeur van de Topographische Inrichting. Over de productie en de procédés dier Inrichting.

J. F. D. Bruinsma, Majoor der Inf. O.-I. leger. Over de verovering der Mésigit van Groot-Atjeh in April 1873 en Januari 1874 (uit het zuiver historische oogpunt, zonder kritische beschouwingen).

Jhr. Mr. R. A. Klerck, Beschouwingen over Vrededonden en arbitrage.

Behalve deze zes voordrachten, die ons reeds zulk een groote verscheidenheid van onderwerpen belooven, niet alleen voor Nederland maar ook voor Indië van belang, is het Bestuur nog werkzaam voor het vervullen van eene zevende leesbeurt waarover wij nog geene zekerheid hebben.

Ook zullen wij in den volgenden winter waarschijnlijk op nieuw het aangenomen beginsel in toepassing brengen, om lezingen buiten 's-Gravenhage te doen plaats hebben, hetgeen reeds dit jaar in Amsterdam en in Utrecht met zoo groot succès geschiedde; ditmaal komen daarvoor de steden Breda en Arnhem door hun ledental het meest in aanmerking.

En nu M. HH. wanneer wij alles resumeeren, wat ik de eer had U heden avond over onzen toestand mede te deelen, geloof ik mij niet aan overdrijving te hebben schuldig gemaakt toen ik daar zooveen constateerde, dat onze Vereeniging in bloei

en in beteekenis toeneemt en dat wij met voldoening ons arbeidsveld kunnen overzien. Wij moeten er ons echter op blijven toeleggen ons in den regel steeds te bewegen op militair-wetenschappelijk gebied en moge al bij enkele voordrachten of debatten nu en dan kritiek worden uitgesproken over sommige militaire of regeeringshandelingen, hetgeen niet altijd te vermijden en soms zeer nuttig is, — dan moet die kritiek toch steeds zoo objectief mogelijk zijn en met vermijding van scherpe veroordeeling van nog levende personen. Die kritiek moet nimmer van afbrekenden maar steeds van opbouwenden aard zijn; want alléén op die wijze kunnen wij nut stichten.

Bij het sluiten van dit leesjaar M. H. H. beveel ik U de belangen onzer Vereeniging aan! Laten wij propaganda maken voor het nuttig doel, dat zij beoogt! Ik wenschte vooral ook zoo gaarne nog meer burgers als leden te zien toetreden, want hoe meer ons streven bekend raakt des te grooter waardeering en medewerking zal het militair element in Nederland en in Indië van de burgermaatschappij te wachten hebben!

Ik hoop geachte toehoorders, dat wij elkander in October a. s., bezielde met denzelfden ijver voor de goede zaak, op deze plaats zullen wederzien en hiermede sluit ik deze Vergadering.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

This is a detailed military map of the Rooswijk area, showing the Rooswijkse Heide, Rooswijk, and surrounding features like Waulerberg and Krato. The map includes various military units, batteries, and a scale bar.

Geographical Features:

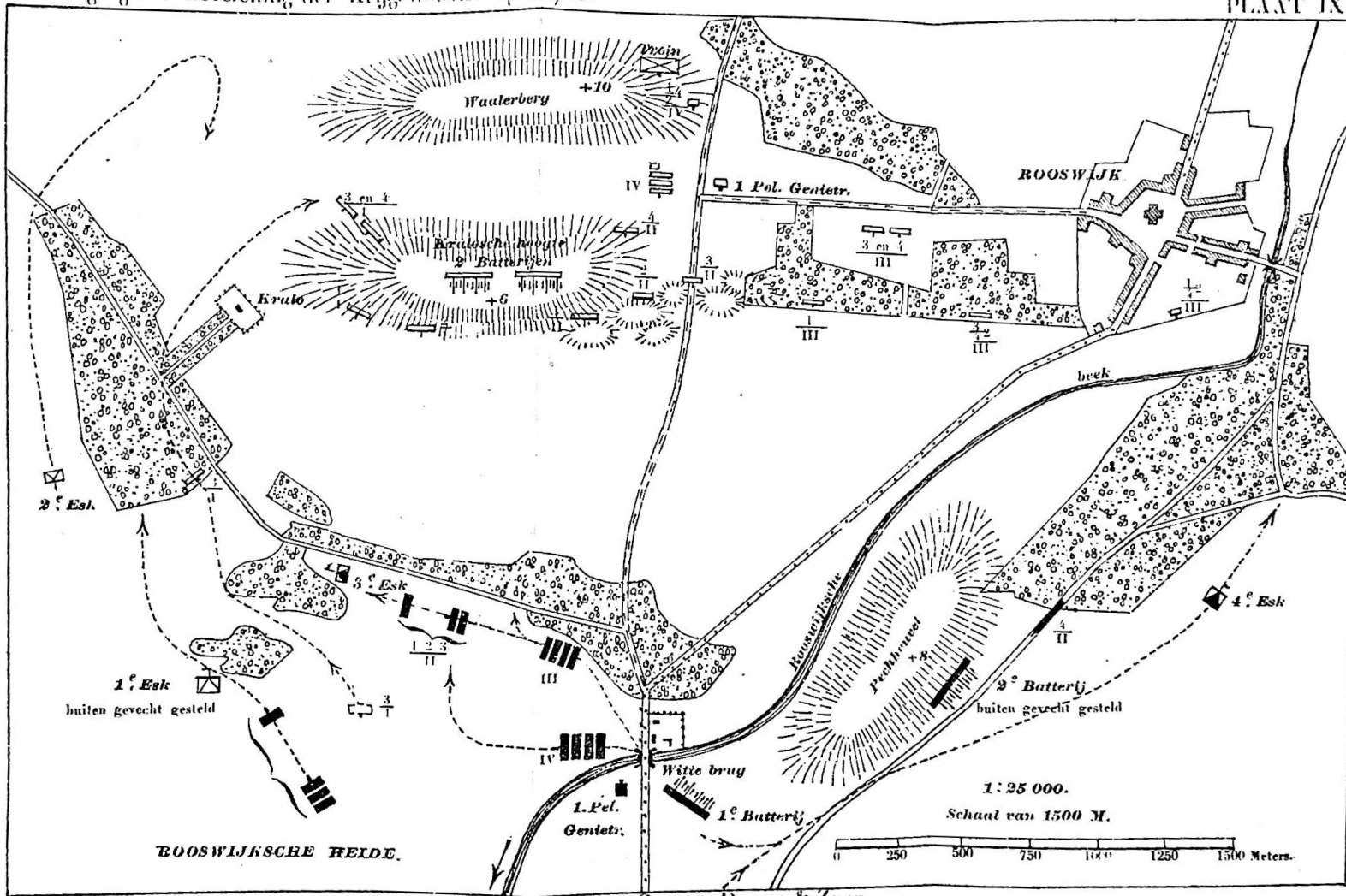
- Waulerberg:** A hill with an elevation of +10, located in the upper left.
- Krato:** A small fortification or structure on the left side.
- Rooswijk:** A town or settlement on the right side.
- Rooswijkse Heide:** A large heath area in the center and lower right.
- beek:** A stream or river flowing through the area.
- Witte brug:** A white bridge located near the bottom center.

Military Units and Batteries:

- 1. Pol. Genietr.:** A unit located near the top center.
- 2. Batterij:** A battery located near the top center, with a note "3 en 4" above it.
- 1. Esk.:** A unit located near the bottom left, with a note "buiten gerecht gesteld" below it.
- 2. Esk.:** A unit located near the bottom left, with a note "buiten gerecht gesteld" below it.
- 3. Esk.:** A unit located near the bottom left, with a note "buiten gerecht gesteld" below it.
- 4. Esk.:** A unit located near the bottom right, with a note "buiten gerecht gesteld" below it.
- 1. Batterij:** A battery located near the bottom center, with a note "buiten gerecht gesteld" below it.
- 2. Batterij:** A battery located near the bottom right, with a note "buiten gerecht gesteld" below it.

Scale and Orientation:

- Scale:** 1:25 000. Schaal van 1500 M.
- Scale Bar:** A bar at the bottom right showing distances in meters: 250, 500, 750, 1000, 1250, 1500.
- Orientation:** The map is oriented with North at the top.

[illegible][illegible]